

The Relationship Between The Level of Awareness of The Consequences of Formal Punishments and Attitude Toward The Formal Punishments

Shiva Makvandi¹, Maryam Ghazinejad², Mehrdad Rayejian Asli³

1. M. A. in Social Sciences Research, Department of Social Sciences, Faculty of Social Sciences and Economics, Alzahra University, Tehran, Iran. E-mail: shivamakvandi@gmail.com. Orcid: 0009-0009-9817-0545

2. Associate Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Social Sciences and Economics, Alzahra University, Tehran, Iran. E-mail: m.ghazinejad@alzahra.ac.ir. Orcid: 0000-0002-2563-956x

3. PhD in Criminal Law & Criminology, Assistant Professor of the Institute for Research and Development in Humanities: SAMT. E-mail: m.rayejian@samt.ac.ir. Orcid: 0000-0003-0693-1888

Abstract

Introduction: Today, the main goal of most criminal systems in applying punishment or security measures, beyond the traditional suppression and punishment of crime and the offender, is to emphasize providing the ground for the "successful return" of the criminal to society socially, professionally, and morally. Thus, as much as attention to the trial or investigation stage in the criminal process is important, the nature of the legal-judicial arrangement of the execution stage of sentences is also decisive for the offender and in fact for society (Boulloc ; Najafi Abrandabadi, 1372: 7-8). Nevertheless, the emphasis on the offender's return to society and equivalently, to life, is not possible solely by the recognition of this necessity by the criminal system; society must also stand to defend such a return as a "right", or accept the responsibility of ignoring it.

In recent years, thought-provoking campaigns focused on official punishments and criminal justice in general have been initiated by Iranian society. The platform for the initial movements of some of these campaigns has been virtual space, which subsequently led to reactions from executive and judicial bodies as well as the general public. Since the effects and consequences of punishments can always be represented as influenced by the will of the legislator and executive and judicial bodies, this research examines the relationship between public awareness of the consequences of official punishments and attitudes toward official punishments, with the perception of social justice considered as a mediating variable. The effort has been to focus on the consequences of punishment to map the public attitude toward the issue of punishment from a different perspective and distance it from the aforementioned representations.

Research Method: In processing the theoretical model and explaining the findings, the theories of Foucault, Jamil Saliba, and the Marshall hypothesis have been used. The method of this research is a survey, the unit of observation and analysis is the individual, and the statistical population consists of virtual space users aged 18 years or older living in Tehran. Using a convenience sampling method, a sample of 270 people was selected from this statistical population. Due to the conditions arising from the corona pandemic, the technique for collecting information and data was an online questionnaire (based on the theoretical framework and also a section in the form of a short scenario related to the topic). Although at the time of publishing the questionnaire link and at the beginning of the response process, it was requested that only users living in Tehran participate, due to the limitations of online questionnaires, it is not possible to verify and confirm the respondents' compliance with this restriction. Virtual space refers to the social network Twitter, and the messengers Telegram and WhatsApp, and the respondents were users of these three platforms.

Findings and Conclusion: Based on the findings, the average awareness of the studied sample regarding the consequences of punishments is higher than average (3.08 out of 4 as the maximum level of awareness), the average social justice perceived by individuals in the sample is less than average (2.04 out of 5 as the maximum level of perceived justice), and the attitude of the respondents

toward punishments is, on average, an intermediate attitude leaning toward negative/opposed (2.75 out of 5 as the most opposed/negative attitude toward punishments). The relationship between awareness of the consequences of punishments and the attitude toward punishments is significant, and this connection is slightly strengthened through the mediation of the social justice perception variable. Based on the step-by-step regression analysis of the data, the independent variable, mediated by the intervening variable, was able to explain 45% of the changes in the dependent variable; the two dimensions of "public awareness" and "awareness connected to experience" from the independent variable, and the dimension of "procedural justice perception" from the mediating variable, respectively had the greatest impact on the dependent variable; thus, increasing awareness of the consequences of official punishments leads to a decrease in the perception of social justice and, consequently, a negative attitude toward punishments. The findings are consistent with the Marshall hypothesis regarding public attitudes and perspectives on punishment and confirm that more information about punishment and its consequences and surrounding issues will lead to less support for punishment. Marshall believes that by raising awareness about the futility of the death penalty, the dominant approach of society in the field of punishment should be changed to a rehabilitative approach (long-term imprisonment, etc.).

The study proceeded by emphasizing Foucault's theoretical discussions in addressing the role of dominant discourses in defining the normal/abnormal subject. Although for Durkheim, restorative law in societies based on organic solidarity coinciding with the importance of individualities, seeks not punishment, but "the regulation of affairs on the axis of justice" (Aron, 1396:369), from Foucault's perspective, such an analysis faces the risk of evaluating restorative justice entirely in the direction of individual freedoms. However, through the processes mentioned in Foucault's analysis, a multitude of judicial and scientific mechanisms ultimately lead to the creation of an "abnormal subject" whom society views as an alien and in opposition to itself at the time of committing a crime. An absolute individuality that, through othering, is constantly subject to disenfranchisement. Bourdieu's theoretical discussions regarding one of the essential characteristics of the state, namely influencing representations, shaping perceptions, and forming our ways of seeing consciously (Delgery, 2018: 53-54; Asadollah-nejad, 1398: 17-18), as well as Delgery (2018) in paying attention to the "depoliticization, dehistoricization, and desocialization" of courts and the violence inherent in legal-rational processes, including judicial and trial procedures, guided the study to reflect on formal punishments and attitudes toward punishment based on its consequences. Although this review proceeded by referring to public attitudes, it was simultaneously an attempt to "break from common sense", distance from notions, and think about representations. The research findings confirm that there is a significant relationship between awareness of the consequences of formal punishments and attitudes toward punishments, and this relationship is strengthened through the variable of perception of social justice. Increasing awareness of the consequences of formal punishments can lead to a greater perception of injustice, or a decrease in the level of perception of social justice, and consequently, a negative attitude toward punishments. In a sense, awareness of the consequences of punishments and focusing on them was pursued as a distancing from common representations regarding punishments and their effectiveness, shaping the final findings: it seems that public attitudes toward punishments will vary depending on the contexts and circumstances of the crime/delinquency, the evaluation of the trial process, and the consequences of punishment, all of which shape the perception of social justice; as reviewing the findings and comparing them with the results of other studies also showed, neglecting the consequences of punishment and facing the criminal/delinquent as the other of society has resulted in a public tendency toward severe punishments. If the goal of punishment is to protect society against antisocial acts, both social precautionary measures and precautions to prevent crime-producing diseases must be taken. Following the school of social defense, the delinquent is not the other of society, but a being who has "fallen from their social rank" and must be restored to their former

position. Such an approach can be the first step toward reconsidering the phenomenon of punishment and thinking about alternative mechanisms.

Keywords: *Consequences of Punishment, Legal Punishments, Public Attitude, Sociology of Punishment, Violence.*

آلاءة الفتنة

بررسی رابطه میزان آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی با نگرش به مجازات‌های رسمی

شیوا مکوندی^۱، مریم قاضی‌نژاد^۲، مهرداد رایجیان اصلی^۳

^۱ دانش‌آموخته کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران. رایانامه:

shivamakvandi@gmail.com

^۲ دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران. رایانامه: m.ghazinejad@alzahra.ac.ir

^۳ دکترای حقوق کیفری و جرم‌شناسی، عضو هیات علمی پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی: سمت. رایانامه: m.rayejian@samt.ac.ir

چکیده

در سال‌های اخیر، جامعه ایران بستر پویای تامل برانگیزی معطوف به مجازات‌های رسمی بوده است. از آنجاکه آثار مجازات‌ها همواره می‌تواند متأثر از اراده قانون‌گذار و دستگاه‌های اجرایی بازنمایی شود، این پژوهش به بررسی رابطه آگاهی عموم از پیامدهای مجازات‌های رسمی و نگرش نسبت به مجازات‌ها پرداخته و ادراک عدالت اجتماعی به عنوان متغیر میانجی در نظر گرفته شده است. پردازش مدل نظری و تبیین یافته‌ها بر اساس نظریه‌های فوکو، جمیل صلیبا و فرضیه مارشال بوده است. روش پژوهش پیمایش، واحد مشاهده و تحلیل فرد، و جامعه آماری عبارت است از کاربران فضای مجازی دارای سن ۱۸ سال یا بالاتر ساکن شهر تهران. با استفاده از روش نمونه‌گیری دسترس‌پذیر، نمونه‌ای به حجم ۲۷۰ نفر انتخاب شده است. تکنیک جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه آنلاین بوده است. براساس یافته‌ها، میانگین آگاهی پاسخگویان از پیامدهای مجازات‌ها بالاتر از متوسط (۳/۰۸ از ۴ به عنوان بیشترین میزان آگاهی)، میانگین عدالت اجتماعی ادراک شده کمتر از متوسط (۲/۰۴ از ۵ به عنوان بیشترین میزان عدالت ادراک شده)، و نگرش نسبت به مجازات‌ها نگرشی بینابین (۲/۷۵ از ۵ به عنوان منفی‌ترین نگرش به مجازات‌ها) است. رابطه آگاهی از پیامدهای مجازات‌ها با نگرش نسبت به مجازات‌ها معنادار است. براساس تحلیل رگرسیون گام به گام، متغیر مستقل به میانجی متغیر واسطه ۴۵٪ از تغییرات متغیر وابسته را تبیین کرده است؛ دو بُعد «آگاهی عمومی» و «آگاهی وصل به تجربه» از متغیر مستقل، و بُعد «ادراک عدالت رویه‌ای» از متغیر میانجی، به ترتیب بیشترین اثرگذاری را بر متغیر وابسته داشته‌اند: افزایش آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی، منجر به کاهش ادراک عدالت اجتماعی و در نتیجه، نگرش منفی نسبت به مجازات‌ها می‌گردد.

واژگان کلیدی: پیامدهای مجازات، جامعه‌شناسی مجازات، خشونت، مجازات‌های قانونی، نگرش عمومی.

The Relationship Between The Level of Awareness of The Consequences of Formal Punishments and Attitude Toward The Formal Punishments

Abstract

In recent years, Iranian society has been the site of thought-provoking movements focused on official punishments. Since the effects of punishments can always be represented as influenced by the will of the legislator and executive bodies, this research examines the relationship between public awareness of the consequences of official punishments and attitudes toward punishments, with the perception of social justice considered as a mediating variable. The processing of the theoretical model and explanation of findings were based on the theories of Foucault, Saliba, and the Marshall hypothesis. The research method is a survey, the unit of observation and analysis is the individual, and the statistical population consists of virtual space users aged 18 or older residing in Tehran. Using a convenience sampling method, a sample of 270 people was selected. The data collection technique was an online questionnaire. Based on the findings, the average awareness of respondents regarding the consequences of punishments is above average (3.08 out of 4 as the highest level), the average perceived social justice is below average (2.04 out of 5 as the highest level), and the attitude toward punishments is an intermediate attitude (2.75 out of 5 as the most negative attitude). The relationship between awareness of the consequences of punishments and attitudes toward punishments is significant. Based on stepwise regression analysis, the independent variable, through the mediating variable, explained 45% of the changes in the dependent variable; "public awareness", "experience-linked awareness" and the "procedural justice perception" had the greatest impact on the dependent variable.

۱. مقدمه

کیفر بزهکاران پدیده‌ای برآمده از زندگی گروهی است و در هر عصر و اجتماع انسانی دیده می‌شود. هرگاه که پدیده‌ای به نام جرم، در اجتماعی شناخته شده، انسان‌ها به شیوه‌ای به رویارویی با آن برخاسته‌اند؛ شیوه‌هایی که در پویش تاریخی خود از عوامل گوناگون فرهنگی-اجتماعی تأثیر پذیرفته و دگرگون شده‌اند و همپای دگرگونی بنیادی‌ترین هنجارهای اجتماعی بوده‌اند؛ هنجارهایی که بر پایه ارزش‌های مادی و معنوی جامعه استوارند و پاسداری از حریم آن‌ها، به مقتضای اهمیت و ضرورت ارزش‌ها، به پیدایش نهادهای اجتماعی انجامیده است (Ardebili, 2013: 81)؛ نهادهای حقوقی نیز از این جمله‌اند. حقوق در هر نوع و صورتی باید بر اندیشه‌ای جمعی بنا شود، چراکه بدون آن، ارتباط یا اختلاط جزء به جزء میان تکالیف عده‌ای و خواسته‌های عده‌ای دیگر که تشکیل‌دهنده قلمروی حقوق است، برقرار نمی‌شود. از سوی دیگر، احکام، مقررات و نظام‌های حقوقی، غالباً وابسته به مراجعی هستند که بر پایه برخورداری از قدرت داورى یا قضایی، دفاع یا استقرار آن‌ها را برعهده دارند و از آنجا که نخستین وظیفه حقوق، رفع اختلاف‌های اجتماعی است، می‌توان گفت که هم در حوزه عمل و هم از نظر محتوا، جنبه اجتماعی دارد (Lévy-Bruhl & et al., 1992: 94).

امروز هدف اصلی غالب نظام‌های کیفری از اعمال مجازات یا اقدام تأمینی، گذشته از سرکوب و تنبیه سنتی بزه و بزهکار، تأکید بر فراهم ساختن بستر «بازگشت موفقیت‌آمیز» اجتماعی-حرفه‌ای-اخلاقی مجرم به جامعه است. بدین ترتیب، به همان اندازه که توجه به مرحله محاکمه یا تحقیق در فرآیند کیفری دارای اهمیت است، چگونگی آرایش قانونی-قضایی مرحله اجرای محکومیت‌ها نیز برای مجرم و در واقع جامعه، سرنوشت‌ساز است (NajafiAbrandabadi & Goldouzian, 2018: 7-8). بالاین‌همه، تأکید بر بازگشت مجرم به جامعه و هم‌ارز آن، به زندگی، تنها به اتکای بازشناسی این ضرورت از سوی نظام کیفری، ممکن نمی‌گردد؛ جامعه نیز می‌بایست به دفاع از چنین بازگشتی به منزله «حق» بایستد و یا مسئولیت نادیده‌گرفتن آن را بپذیرد. در تابستان ۱۳۹۹، دو پویش اجتماعی از سوی کابران ایرانی در شبکه‌های اجتماعی شکل گرفت. پویش اول، اعتراض به تأیید حکم اعدام سه جوان در دیوان عالی بود که به مطالبه لغو مجازات اعدام منجر شد. پویش دوم، روایت‌های گسترده بزه‌دیدگان آزار و تجاوز جنسی را مطرح کرد که با چالش‌هایی مانند فقدان حمایت قانونی و عرفی، دشواری اثبات جرم و جرم‌انگاری رابطه جنسی (اتهام زنا) مواجه شد. در پی بازداشت یکی از متهمان، مسئله مجازات اعدام برای تجاوز به عنف مطرح شد که به دلیل عدم تناسب مجازات با جرم و مخالفت برخی بزه‌دیدگان با اعدام، فشار روانی مضاعفی بر آن‌ها تحمیل کرد. این موضوع بزه‌دیدگان را در دوراهی پیگیری عدالت یا انصراف از شکایت قرار داد، زیرا دادرسی می‌توانست خشونت بیشتری بازتولید کند و بی‌توجهی به جرم، بستر تکرار آن را فراهم سازد. این پویش‌ها، هرچند ممکن است کاملاً نماینده جامعه نباشند، به‌عنوان بخشی از واقعیت اجتماعی ایران درخور تأمل‌اند.

در تعریف مجازات، کتاب بکاریا، رساله جرایم و مجازات‌ها^۱ (۱۷۶۴)، بنیادهایی برای فهم مدرن مهیا می‌کند: مجازات باید برای ارتکاب جرم باشد؛ و ماهیت مجازات- یعنی وارد کردن عامدانه درد بر شخص توسط دولت- باید در معرض نوع ویژه‌ای از توجیه قرار گیرد از جمله اینکه جرایم باید نوع خاصی از رفتار به لحاظ اجتماعی زیان‌بخش باشند. حقوق‌دانان جنایی این پیوند [میان جرم و مجازات] را مسلم گرفته‌اند، به‌طوری‌که جرم بدون مجازات، یا تحمیل مجازات بدون آن که جرمی ارتکاب یافته باشد، نمونه‌های مثال‌زدنی بی‌عدالتی‌اند. این که مجازات باید پاسخی به جرم باشد و با آن «تناسب» داشته باشد، نقطه شروع اغلب نظریه‌های مدرن حقوق جنایی است (Farmer, 2020: 2).

^۱ crime and punishment

در نظریه اجتماعی، دورکیم^۱ از نخستین جامعه‌شناسانی است که تلاش می‌کند تعریف دقیقی از جرم و مجازات جهت مطالعه و تبیین جامعه‌شناختی جرم به‌مثابه یک «واقعیت اجتماعی» به دست دهد. دورکیم در *قواعد روش جامعه‌شناسی*^۲ (۱۸۹۵) در تعریفی روش‌محور می‌نویسد: «اعمال خاصی وجود دارد که همه دارای یک ویژگی بیرونی است به‌طوری که انجام آن اعمال باعث واکنش خاصی از سوی جامعه می‌شود که به مجازات معروف است. ما آن اعمال را در یک دسته متمایز قرار می‌دهیم و تحت‌عنوانی واحد طبقه‌بندی می‌کنیم: هر عملی که مجازات شود، جرم می‌نامیم.» (Durkheim, 2019: 65). و در کتاب *درباره تقسیم کار اجتماعی*^۳ (۱۸۹۳)، می‌کوشد تعریف دقیق‌تری از ماهیت جرم ارائه دهد: «جرم عبارت است از عملی که حالات نیرومند و معین وجدان و آگاهی جمعی را جریحه‌دار می‌سازد.» (Durkheim, 2019: 87). به اتکای روش دورکیم در مطالعه واقعیت اجتماعی می‌توان از تعریف دوم استنباط کرد که جریحه‌دار شدن وجدان عمومی می‌بایست نمودی عینی داشته باشد و این همان واکنش خاص از سوی جامعه است که در تعریف اول به «مجازات» تعبیر شده است. نتیجه این که در تعاریف دورکیم نیز همانند حقوق‌دانان جنایی، پیوند میان جرم و مجازات، مسلّم گرفته شده است.

براساس ماده ۲ قانون مجازات اسلامی «هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است، جرم محسوب می‌شود.» (Ghasempour, 2020: 2). بدین‌سان، در قانون جرم تعریف ذاتی و فی‌نفسه ندارد، بلکه متکی و منوط به وجود مجازات است (NajafiAbrandabadi & Goldouzian, 2018: 22). این تعریف گویی بر خودارجاع بودن قانون تأکید می‌ورزد و راه را بر هر تفسیری به‌جز آنچه اراده قانون‌گذار است، می‌بندد. این تعریف همچنین با فرض اساسی حقوق‌دانان جنایی مبنی بر «پیوند رازآمیز» میان جرم و مجازات (Farmer, 2020: 2) هم‌خوانی دارد و البته بسیار نزدیک است به تعریف روش‌محور دورکیم در *قواعد روش جامعه‌شناسی*.

ژفروآ دلگنری^۴ فیلسوف سیاسی و نظریه‌پرداز اجتماعی در کتاب خود، *قضاوت و مجازات*^۵ (۲۰۱۸) با شناسایی دو منطق مجزا- یعنی قضاوت کردن و مجازات کردن- در رویه‌های کیفری، می‌کوشد از ایده پیوند مسلّم میان جرم و مجازات فاصله بگیرد تا نشان دهد چگونه مجازات و شدت آن می‌تواند از پاسخگویی به جرم فراتر رفته و منطق خاص خود را یافته و تثبیت کند. او می‌نویسد: «در طول یک دادگاه، خشونت همه‌جا حاضر است، در هر کنش متقابلی: خشونت رویه قضایی، خشونت استدلال، خشونت قانون و خشونت سلب مالکیت‌شدگی. اما این خشونت نمایانگر یک شکاف یا حفره در عقلانی‌سازی و بوروکراتیزاسیون این موقف قدرت نیست. خشونت ذاتی درون روندهای قانونی-عقلانی وجود دارد که برای آن که بفهمیم که هستیم، می‌بایست آن‌ها را در نظر بگیریم.» (DeLagasnerie, 2018: M43; Asadollahnejad, 2019: 2). لیندزی فارمر^۶ در جستار جرم و مجازات (۲۰۲۰) که مروری است انتقادی بر کتاب دلگنری، در تشریح منطق قضاوت از نگاه او می‌نویسد: «رابطه بدیهی میان جرم و مسئولیت وجود ندارد و این که شخصی یا چیزی را در قبال نتیجه خاصی مسئول بشمریم، همیشه بسته به گزینش ماست. در مدرنیته ما شخصی‌سازی می‌کنیم و مهم‌تر از آن، این شخصی‌سازی در واقع نفی یا انکار دیگر شکل‌های جمعی‌تر مسئولیت است (...) [به باور دلگنری] دادگاه‌ها در «آیینی سیاست‌زدایانه، تاریخ‌زدایانه و اجتماع‌زدایانه» عوامل و فرایندهای اجتماعی زمینه‌ساز وقوع جرم را نادیده می‌گیرند و این یعنی امتناع از تصدیق مسئولیت اجتماعی در قبال رفتاری که نزد دادگاه طرح شده و در معرض قضاوت است.» (Farmer, 2020: 8). از سوی دیگر در توضیح منطق مجازات از دلگنری نقل

^۱ Durkheim, E.

^۲ the rules of sociological method

^۳ the division of labor in society

^۴ DeLagasnerie, G.

^۵ judge & punish

^۶ Farmer, L.

می‌کند: «وقتی جرمی رخ می‌دهد، دولت بزه‌دیده را خلع‌ید می‌کند (...) و جای او را می‌گیرد (...) فقط یک جرم وجود دارد؛ اما دولت کیفری دو جرم خلق می‌کند: یکی علیه بزه‌دیده ارتکاب‌یافته و دیگری علیه دولت.» (Farmer, 2020: 10) درحالی‌که دولت جای واکنش عاطفی بزه‌دیده را می‌گیرد تا میل به مجازات را در جهت بنا نهادن نظم عقلانی، به نام اجتماع بیان کند، نوعی مضاعف کردن اتفاق می‌افتد؛ به گفته دُلگنری «برساخت انشایی (یا اجرایی) جرم به مثابه عمل اجتماعی» یا همان جنبه عمومی جرم، در واقع چرخه خشونت (جرم/ انتقام) را بازتولید می‌کند و شدت می‌بخشد، نه این‌که آن را جایگزین کند (Farmer, 2020: 10).

اگرچه قرار گرفتن دولت کیفری یا مدعی‌العموم به‌جای بزه‌دیده از یکسو منجر به تشدید و مضاعف شدن جرم و به تبع آن مجازات می‌شود، فارمر به‌درستی اشاره می‌کند که حذف این جنبه عمومی جرم از سوی دیگر، می‌تواند منجر به نادیده گرفتن خیر عمومی و القای نقش قانون جنایی در تضمین اعتماد عمومی یا نظم داخلی شود. فارمر از استدلال Reiner^۱ بهره می‌گیرد که می‌گوید مفهوم «جرم» به ظهور نهادهای مدرن مانند قانون جنایی، پلیس و زندان ربط دارد؛ نهادهایی که رفتار مجرمانه را شناسایی، ثبت و مجازات می‌کنند. بر این اساس جرم از مفاهیم اخلاقی ناظر بر «رفتار نادرست» متمایز است و مفهومی است که در نهادهای عدالت جنایی مدرن «ریشه دوانده است». از این‌رو، هر بحثی درباره معنای جرم باید با این پس‌زمینه نهادی و منافی که به آن خدمت می‌کند، دست و پنجه نرم کند. این کمک می‌کند به یاد داشته باشیم که ارتباط میان جرم و مجازات مستقیم نیست؛ بلکه توسط نهادهای قانونی و حکومتی میانجی‌گری می‌شود (Farmer, 2020: 19-20).

براساس یک گزارش رسمی، ایران با ۲۱۱ هزار زندانی حاضر در زندان‌های کشور که در ۲۶۸ مرکز نگهداری می‌شوند تا پایان اردیبهشت ۱۳۹۹ در میان کشورهای اسلامی چهارمین، در آسیا هفتمین و در جهان چهل و هفتمین کشور به‌لحاظ تعداد زندانی است (وبسایت خبرگزاری جمهوری اسلامی (IRNA)، ۲۴ خرداد ۱۳۹۹). با توجه به ملاحظات مرسوم سیاسی و امنیتی، آمار رسمی در خصوص شمار زندانیان به تفکیک جرایم، چندان قابل‌اتکا نیست. با این‌همه گفته می‌شود ۳۸٪ از زندانیان در جرایم مواد مخدر، ۳۰٪ جرم سرقت و ۱۰٪ جرایم علیه اشخاص در زندان به‌سر می‌برند (وبسایت خبرگزاری جمهوری اسلامی (IRNA)، ۲۴ خرداد ۱۳۹۹). این گزارش آماری از زندانیان سایر جرایم به دست نمی‌دهد.

جدول ۱ مربوط به اطلاعات تکمیلی در خصوص جمعیت کیفری براساس منابع دیگر است. داده‌ها حاکی از افزایش نسبی جمعیت کیفری، بازداشت‌ها و نیز بازداشت‌های پیش از محاکمه در کشور در طول سه دهه اخیر است (Ashouri & Ansari, 2018: 18).^۲

جدول ۱. جمعیت کیفری و نرخ بازداشت پیش از محاکمه در ایران

سال	جمعیت کل کشور (میلیون نفر)	جمعیت کل زندانیان (نفر)	شمار کل بازداشت‌شدگان (نفر)	درصد بازداشت‌شدگان نسبت به جمعیت کل زندانیان (درصد)	نرخ بازداشت پیش از محاکمه (در هر ۱۰۰/۰۰۰ نفر جمعیت کل کشور)
۱۹۹۳ میلادی	۶۵	۱۰۱۸۰۱	۲۵۲۴۸	۲۴/۸	۳۹
۱۳۷۲ شمسی	۶۵	۱۰۱۸۰۱	۲۵۲۴۸	۲۴/۸	۳۹

^۱ Reiner, Crime, pp. 2-4

^۲ prisonstudies.org/country/iran

ردیف	سال		جمعیت کل کشور (میلیون نفر)	جمعیت کل زندانیان (نفر)	شمار کل بازداشت‌شدگان (نفر)	درصد بازداشت‌شدگان نسبت به جمعیت کل زندانیان (درصد)	نرخ بازداشت پیش از محاکمه نرخ بازداشت پیش از محاکمه (در هر ۱۰۰/۰۰۰ نفر جمعیت کل کشور)
	شمسی	میلادی					
۲	۱۳۸۹	۲۰۱۰	—	۲۰۴۳۶۵	۴۲۹۰۰	۲۵/۷	۵۸
۳	۱۳۹۰	۲۰۱۲	۷۵/۶۸	۲۲۰۰۰۰	۵۵۰۰۰	۲۵	۷۳
۴	۱۳۹۳	۲۰۱۴	۷۸/۵۹	۲۲۵۶۲۴	۵۶۶۵۰	۲۵/۱	۷۲
۵	۱۳۹۹	۲۰۲۰	۸۳/۰۲	۱۸۹۰۰۰	—	—	—

در خصوص مجازات اعدام، نیکوکار، امروالهی بیوک و برزگر (۱۳۹۲) می‌نویسند: «ترساندن» یا «بازدارندگی» مجازات، تنها یکی از عوامل دخیل در ارتکاب جرم است. پیش‌فرض این دیدگاه که اعدام نسبت به هر کیفر دیگری بازدارنده‌تر است، چنین است که قاتل محاسبه سود و زیان کرده و از انجام قتل خودداری می‌کند. اما براساس یک تخمین، تقریباً سه‌چهارم قتل‌ها انگیزه‌آنی دارند و در حالت خشم و هنگام درگیری رخ می‌دهند. ممکن است مجازات اعدام به‌ویژه اجرای علنی آن در برخی موارد به‌عنوان عاملی بازدارنده عمل کند، با این‌همه تشخیص این‌که بازدارندگی‌اش در چه مواردی سودمند است، دشوار است (Nikookar, AmrollahiBiuki & Barzgar, 2013: 180). همچنین شواهد چندانی در دست نیست که نشان دهد زندان طولانی‌مدت قاتلان آنی، کمتر از اعدام اثر بازدارنده دارد (Marsh, 2005: 197). از سوی دیگر، گذشته از شمار بالای اعدام‌ها و نیز افزایش نسبی جمعیت کیفری در ایران - که خود دلیلی است بر ضرورت تردید در اثربخشی و کارایی این مجازات‌ها - باید به خاطر داشت که مجازات هر یک تن از این جمعیت، همزمان تبعات بسیاری را متوجه نفراتی می‌سازد که با او در نسبت‌اند و زندگی‌شان به‌گونه‌ای متأثر از وضعیت محکوم به کیفر است. بنابراین، روشن است که اثرات و پیامدهای مجازات محدود به جمعیت در حبس و یا اعدام‌شدگان نیست. پژوهش‌ها نیز نشان می‌دهند که ابعاد و گستره مجازات‌ها، بیش از محکومیت قضایی و موارد پیش‌بینی‌شده در قانون است (Chauhan, 2020). مناسبات قدرت حاکم بر بازداشتگاه/ زندان‌ها به‌گونه‌ای است که بستر را برای طیف وسیعی از تنبیه‌ها و مجازات‌های خارج از روال قانونی فراهم می‌سازد. بزه‌کار/ مجرم در مقام ابژه قانون در معرض هرگونه خطر، تنبیه و یا شکنجه‌ای از جانب کارگزاران نظام قضایی و یا سایر زندانیان - گذشته از مجازات یا محکومیت خود - و فراتر از آن، رویه‌های کیفری از احراز مسئولیت تا قضاوت قرار دارد و این‌همه در پس دیوارهای بلند حبس و درهای کمتر گشوده نظام قضایی به روی افکار عمومی و پاسخگویی جریان دارد.

فرض «سیاست‌زدایی، تاریخ‌زدایی و اجتماعی‌زدایی» از جرم و بازتولید چرخه خشونت به میانجی رویه‌های دادرسی و عدالت کیفری، برای جامعه و شهروندان به منزله سوژه‌های حقوقی «که می‌توانند مورد قضاوت قرار گیرند - یعنی محبوس شوند، دستگیر شوند و محکوم نشود» (DeLagasnerie, 2018) تا چه پایه ملموس است؟ آیا به‌راستی زمینه‌های اجتماعی وقوع جرم و توزیع عادلانه منابع و ثروت‌ها، فرصت‌ها، پاداش‌ها و حقوق، در فرایند احراز مسئولیت و سپس کیفردهی، مورد توجه است؟ ارزیابی عمومی از این فرایند چیست؟ «تنگ» محکومیت یا همان اثرگذاری مجازات بر مراوده‌های اجتماعی کیفرشونده و نیز اصل «فردیت کیفر» چگونه ادراک می‌شود؟ و سرانجام ارزیابی عموم از تحقق عدالت در رویه‌های دادرسی چیست؟ این پژوهش با این

فرض که پیامدهای مجازات می‌توانند سویه‌هایی از عدالت را به‌گونه‌ای متأثر سازند، به بررسی رابطه‌ی میزان آگاهی از پیامدهای مجازات با ادراک تحقق عدالت اجتماعی و به میانجی آن، تغییر نگرش نسبت به مجازات می‌پردازد.

با اعمال قانون مجازات اسلامی در نظام کیفری ایران مجازات‌ها به چهار قسم اصلی کیفر در شرع یعنی حدود، قصاص، دیات و تعزیرات و نیز مجازات‌های تکمیلی و تبعی، جایگزین حبس و مجازات‌های تأمینی و تربیتی اطفال و نوجوانان تقسیم شده‌اند (Ghasempour, 2020: 7-23). در این مطالعه منظور از مجازات‌های رسمی، مجازات‌های پیش‌بینی‌شده در قانون مجازات اسلامی در ایران و از آن میان نیز مواردی است که براساس آمار و پژوهش‌ها، بیشترین پیامدها و سویه‌های منفی اثرگذاری را دارند؛ چنین گزینشی در پرداختن به مجازات‌های رسمی و پیامدهایشان، ضرورت رویکرد انتقادی است و به‌معنای انکار دستاوردهای نهاد حقوق و مجازات در سایر موارد نیست. نگرش جامعه در خصوص مجازات‌ها هم از این رو واجد اهمیت است که مجازات قانونی همواره به‌نام جامعه و التیام وجدان جمعی، اعمال می‌گردد. جامعه‌ای که اگرچه در طول فرایند قضاوت و «احراز مسئولیت» به‌تمامی کنار گذاشته می‌شود، به‌وقت مجازات به‌ناگهان در مقام مدعی‌العموم تجلی می‌یابد و قدرت سرنوشت‌ساز خود را به رخ می‌کشد. بررسی افکار عمومی و نگرش نسبت به جرم و مجازات، اغلب براساس پیوند این دو مفهوم صورت گرفته است. پژوهش‌هایی که به‌طور مجزا به شیوه‌های مجازات یا پیوند مجازات با نابرابری، فارغ از پیوند آن با جرم پرداخته‌اند نیز چندان به ارزیابی نگرش عمومی با توجه به پیامدهای مجازات نزدیک نشده‌اند. با سنجش نگرش عمومی نسبت به برخی مجازات‌های رسمی جرم براساس آگاهی از پیامدهای مجازات‌ها، شاید بتوان تصویری از ادراکات جامعه نسبت به مجازات، چیستی و چگونگی سازوکارها و پیامدهای آن ترسیم و به فرایند دادخواهی/ کیفردهی پرداختی انتقادی کرد. چنین مطالعه‌ای می‌تواند پرسش‌های تازه‌ای را در بسترهای نظری مطرح‌شده پیش بکشد و نخستین گام باشد به‌منظور تأمل بر مجازات‌ها به‌مثابه «کنش‌های قانونی»‌ای که می‌توانند حامل خشونت باشند؛ خشونتی که شاید در سایه مشروعیت این کنش‌ها، وجهتی تام و تمام بیابد و یا اساساً تن به مسئله‌شدن ندهد. بنابراین این پژوهش درصدد پاسخ به این پرسش است که چه رابطه‌ای میان میزان آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی با نگرش به مجازات‌های رسمی وجود دارد؟

۲. پیشینه پژوهش

۲-۱. پژوهش‌های تجربی

جعفری و سراج‌زاده (۱۳۹۰) پیمایش «مقایسه مجازات‌های پیشنهادی نمونه‌ای از دانشجویان با قوانین مجازات در ایران» را با ابزار پرسشنامه انجام داده‌اند. جامعه آماری دانشجویان دانشگاه تربیت معلم تهران که در نیم‌سال دوم سال تحصیلی ۸۸-۸۹، ۱۰۲۹۸ نفر بودند. براساس یافته‌ها، بین نظرات پاسخگویان و مجموعه مجازات‌های قانونی، اختلاف‌نظر وجود دارد. بیشتر پاسخگویان مجازات‌های قانونی را شدید و نامتناسب دانسته و به مجازات‌های سبک‌تر با اشکال غیربدنی گرایش دارند. با وجود اتفاق نظر نسبی میان پاسخگویان، نگرش به مجازات‌های مختلف تحت تأثیر عوامل اجتماعی و جمعیتی پراکنده است.

قاضی‌نژاد و مهمدی (۱۳۹۵) در پژوهش «رابطه بین آگاهی و ارزیابی از اجرای مجازات‌های رسمی و نگرش نسبت به جرم (مورد مطالعه: خمینی‌شهر اصفهان)» پیمایشی با ابزار پرسشنامه انجام داده‌اند و جامعه آماری تمامی شهروندان بالای ۱۸ سال خمینی‌شهر اصفهان بوده و نمونه آماری شامل ۱۷۱ نفر که با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شده‌اند. یافته‌های توصیفی از اطلاعات کم ۸۰٪ از پاسخگویان درباره شرایط و عواقب مجازات‌های رسمی و باور بیش از ۸۰٪ آن‌ها به بازدارندگی بیشتر از حد متوسط اجرای مجازات‌های رسمی حکایت دارد که با توجه به سطح تحصیلات پایین شهروندان، میزان آگاهی پایین پاسخگویان از جرایم و مجازات‌های متناسب با آن‌ها، آشنایی کم با حقوق افراد جامعه و فضای فرهنگی-سنتی حاکم بر شهر مورد مطالعه،

این نتایج برای محققان قابل پیش‌بینی بوده است. یافته‌های تحلیلی نشان می‌دهد که بین آگاهی عموم از اجرای مجازات‌های رسمی و نگرش نسبت به جرم، رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. از سوی دیگر ارزیابی مثبت شهروندان از اجرای مجازات‌های رسمی و نیز تناسب جرایم و مجازات‌ها، با تشدید بازدارندگی مجازات‌ها (تأثیر اعرایی، بازدارنده و عبرت‌آموزانه مجازات‌ها) و تقویت پیوند اجتماعی در ارتباط بوده است و همه این‌ها در نهایت منجر به نگرش منفی شهروندان نسبت به جرم شده است.

باقی و موسوی (۱۳۹۶) در مطالعه «پیامدهای زندانی شدن بر خانواده زندانیان» به بررسی پیامدهای زندان برای خانواده‌های زندانیان می‌پردازند و در نتیجه این بررسی، پنج گونه/ سطح از پیامد را شناسایی می‌کنند: (۱) فردی و شخصیتی؛ (۲) اجتماعی؛ (۳) اقتصادی؛ (۴) فرهنگی و (۵) سیاسی. از پیامدهای اقتصادی زندان به کاهش درآمد خانوار، فقدان یا محدودیت فرصت‌های شغلی برای همسر و فرزندان، کاهش و یا پایان یافتن پس‌اندازهای خانواده و در نهایت کاهش سطح رفاه و سلامت خانواده و از میان پیامدهای اجتماعی نیز به احساس تنهایی و ناامنی اعضای خانواده، محدود شدن حق انتخاب اعضای خانواده در عرصه‌های گوناگون، ناامنی و بی‌اعتمادی در روابط، رشد احساس ضداجتماعی شدن، افزایش احتمال طلاق و طرد اجتماعی (درونی و بیرونی) اشاره شده است.

مروری بر پژوهش‌های مرتبط نشان می‌دهد؛ (۱) موارد قابل توجهی از اختلاف نظر عمومی با مجموعه مجازات‌های قانونی قابل مشاهده است. (۲) نگرش عمومی در برخی موارد مجازات‌های قانونی را شدید ارزیابی می‌کند و به اشکال غیربدنی مجازات گرایش دارد. (۳) متغیرهای زمینه‌ای می‌تواند منجر به تفاوت‌هایی در نگرش نسبت به مجازات شود. (۴) تجربه بزه‌دیدگی بسته به نوع بزه می‌تواند بر نگرش به مجازات اثرگذار باشد. (۵) در مباحث حقوقی همسویی مجازات‌ها و قوانین با نگرش عمومی لزوماً بر مشروعیت نظام کیفری دلالت ندارد و در بسیاری موارد به «عوام‌گرایی کیفری» و تحمیل سیاست‌های خاص، مقطعی، و بی‌اثر به نام مردم می‌انجامد که از تدابیر بلندمدت پیشگیرانه مبتنی بر جامعه محلی پیشی می‌گیرند. (۶) از سوی دیگر، برخی پژوهش‌ها «عوام‌گرایی کیفری» را واجد سویه‌های روشنی نیز می‌دانند؛ این پدیده می‌تواند بسته به بستر اجتماعی، سیاسی، فرهنگی هر محیط، آثار و پیامدهای متفاوتی در پی داشته باشد و در بسیاری موارد به میانجی ظهور دیدگاه‌ها، صداها و کنشگران کیفری نوین، به گشایش‌هایی در عدالت کیفری کمک کند. (۷) چگونگی بازنمایی جرم/ بزه و بزه‌کار می‌تواند جهت‌بخشی به نگرش عمومی و نوسانات در آن را- حتی در خصوص موارد و موقعیت‌های همسان- در پی داشته باشد. (۸) انواع جهت‌گیری‌های ارزشی (مادی و فرامادی) می‌تواند در میزان جدی‌انگاری جرم تعیین‌کننده باشد. (۹) در برخی نمونه‌های مورد بررسی که سطح آگاهی پاسخگویان در خصوص شرایط و عواقب مجازات‌ها پایین بوده، همزمان اثرگذاری اجرای علنی مجازات‌ها از سوی آنان کم و بیش مثبت ارزیابی شده است. (۱۰) به نظر می‌رسد میزان انسجام و کنترل اجتماعی، بسته به بافت سنتی/ مدرن جامعه، خروجی‌های متفاوتی در خصوص نگرش نسبت به انواع جرم دارد. (۱۱) تحول در شیوه‌ها و آیین‌های اعدام در ایران دوره‌های قاجار و پهلوی و نیز پس از انقلاب ۵۷، در بستر نظری فوکو قابل تحلیل است. (۱۲) به‌منظور تأمین مشروعیت مجازات، می‌بایست سیاست‌ها و فرایندهای کیفری، بازتاب‌دهنده تعاملی معنادار میان نهادهای مجازات و افراد و جمعیت‌های متأثر از آن‌ها باشد؛ از بازنگری و تعریف مفاهیمی چون حقوق (حق‌ها)، مسئولیت اجتماعی و پاسخگویی تا بسط قدرت ابزاری صلاحیت مجازات و نقش قضات در تعیین پارامترهای این مفاهیم. (۱۳) اگرچه همراهی یا ضدیت افراد با یک ایده، بسته به هندسه اجتماعی آنان و قرارگیری‌شان در فضای اجتماعی و تعامل‌های همبسته با آن است، ویژگی‌های شخصیتی و ارزش‌های درونی نیز تعیین‌کننده‌اند. (۱۴) در سیاست‌های پیشگیرانه در خصوص جرم، قدرت اجرایی بر دستگاه قضایی پیشی می‌گیرد و برخلاف اجرای کلاسیک عدالت که مداخلات دولتی توسط قانون محدود می‌شود، نقشی محوری می‌یابد. از پیامدهای چنین روندی می‌تواند یک جامعه هدایت‌شده باشد. (۱۵) اعتماد به پلیس و سیستم عدالت کیفری با نگرانی‌های عمومی در مورد ماهیت نظم و انسجام اجتماعی/ محلی در پیوند است. (۱۶) احساس نابرابری و تجربه مواجهه با سیستم عدالت کیفری یا قرارگرفتن در

معرض آن، می‌تواند در نگرش در مورد مجازات و شدت آن تعیین‌کننده باشد. (۱۷) آثار و پیامدهای نابرابری و ناامنی اجتماعی می‌تواند از عدالت کیفری پیشی بگیرد و به سمت سطوح پایین‌تر سلسله‌مراتب اقتصادی-اجتماعی حرکت کند و چرخه محرومیت-طرد و حذف-زندان را استمرار بخشد. (۱۸) پیامدهای مجازات محدود به موارد پیش‌بینی‌شده در قانون نیست و می‌تواند فراتر از اهداف موردنظر قانونگذار باشد؛ از جمله در سطوح و حوزه‌های فردی و شخصیتی، خانوادگی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی. مواردی نظیر خشونت در حبس/ زندان نیز از دیگر پیامدهای پنهان مجازات هستند. (۱۹) در زندان نیز غالب قربانیان خشونت در حبس از جمعیت‌های اقتصادی و اجتماعی به حاشیه رانده شده هستند.

۲-۲. چارچوب نظری

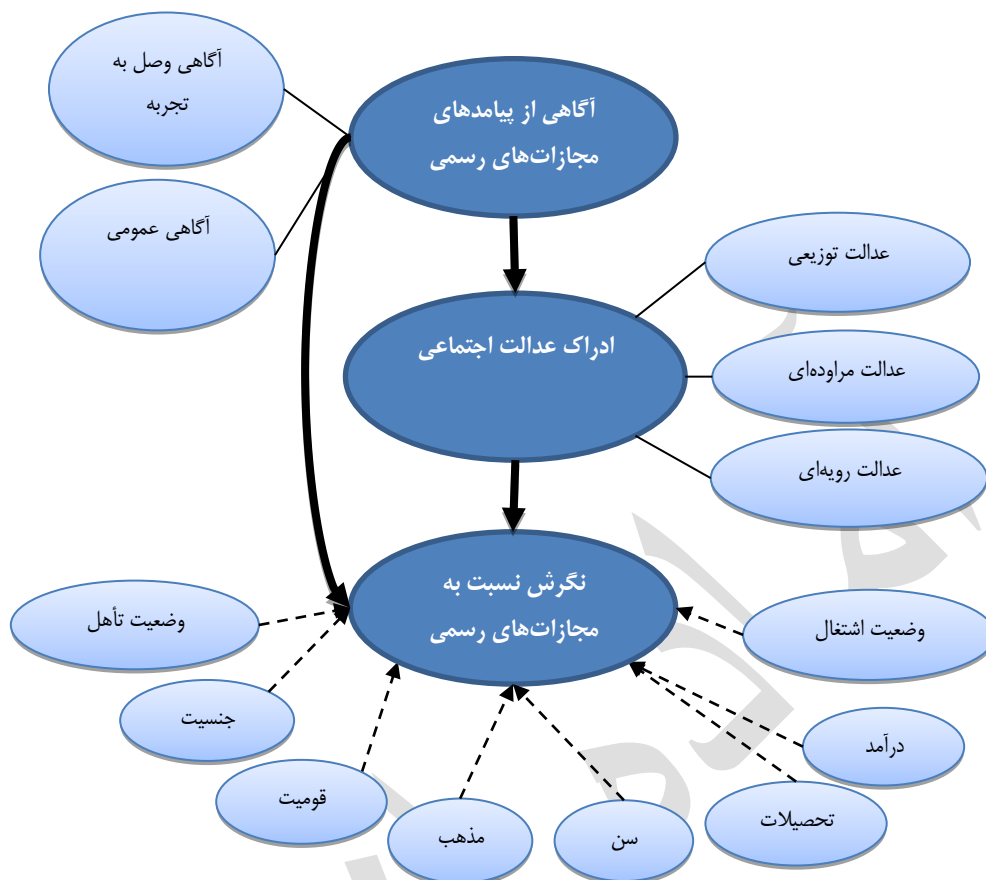
دورکیم در فرازی از قواعد روش جامعه‌شناسی می‌نویسد: «تجلیات شخصی واقعیت‌های اجتماعی هم‌فی‌الواقع از عنصری اجتماعی برخوردارند چه تا حدی بازتولید الگوی جمعی هستند. اما هر یک تا حد زیادی نیز به وضع روحی، جسمی و محیط فرد بستگی دارد. بنابراین تجلیات شخصی واقعیت‌های اجتماعی پدیده‌ای نیستند که به معنی واقعی کلمه اجتماعی باشند. آن‌ها همان زمان به دو قلمرو وابسته‌اند که می‌توان قلمرو اجتماعی روانی نامید. آن‌ها موردتوجه جامعه‌شناس‌اند بی‌آنکه مضمون بلافصل جامعه‌شناسی باشند.» (Durkheim, 1981: 42). از سوی دیگر، مطالعه کنش‌ها و شیوه‌های تفکر را تا آنجا که متأثر از واقعیت‌های اجتماعی هستند، وظیفه جامعه‌شناسی می‌داند. او می‌نویسد: «اصطلاح نهاد را می‌توان تمام اعتقادات و شیوه‌های رفتاری تعیین کرد که جمع پدید آورده است. در این صورت جامعه‌شناسی را می‌توان علم نهادها و پیدایش آن‌ها و کارکرد آن‌ها تعریف کرد.» در فرازی دیگر ادامه می‌دهد: «جمعی بودن حالتی گروهی است که در افراد تکرار می‌شود؛ زیرا خود را بر آنان تحمیل می‌کند. جمعی بودن در هر جزئی هست چون در کل هست. اما این بدان معنا نیست که در کل هست، چون در هر جزئی هست.» (Durkheim, 1981: 42). به یک معنا، نگرش‌ها و شیوه‌های تفکر نیز می‌توانند متأثر از ساختارها شکل بگیرند. ساختارها به‌مثابه نمودهایی از واقعیت اجتماعی می‌توانند با تنظیم آگاهی، منجر به نظام اعتقادی و نگرشی معین در قبال پدیده‌ای مشخص شوند؛ اگرچه، میزان این تعیین‌کنندگی و اثرگذاری برای همه یکسان نیست. در اینجا مباحث نظری فوکو می‌تواند روشن‌گر باشد. در ساختارگرایی فوکو سوژه‌ها مخلوق گفتمان‌ها هستند. گفتمان‌ها با تعریف سوژه بهنجار و برساخت هویت‌های شخصی و اجتماعی به تعامل با قدرت می‌آیند تا در هنگام تقابل با قاطعیت بیشتری در قبال سوژه برخورد کند (Seidman, 2017: 238). به باور فوکو قانون در تنبیه کسانی که ما از حقیقت درونی آن‌ها آگاهی نداریم دچار ضعف و تزلزل می‌شود. این مجرم است که مورد تنبیه قرار می‌گیرد و نه عمل مجرمانه، پس دانستن آنکه جرم واقع شده به‌تنهایی کافی نیست. کارکرد و عمل قانون به این پرسش بستگی دارد: «تو که هستی؟». در پیرامون این پرسش واهمه‌ای وجود دارد که در دریافت اجتماعی ما تسری پیدا کرده و تعمیم یافته و آن دریافت ما از فرد خطرناک است. از دیدگاه فوکو یک جامعه بین قدرت اعمال تنبیه، توجه عمومی به خطرات اجتماعی و نهادهای گوناگونی که در موضع خاص خود مستقر شده‌اند تا حقیقت فردی مشخص را تعریف کرده و مورد کندوکاو قرار دهند، ایجاد ارتباط کرده و پیوند برقرار می‌کند. فوکو این پرسش را مطرح می‌کند: آیا این ارتباط «باعث نمی‌شود که جامعه نسبت به فرد براساس آنچه که هست... بر پایه آنچه طبیعتاً هست، احقاق حق کند؟» (Stones, 2000: 290).

مراجعه به نگرش عمومی در خصوص مجازات، به تعبیری پی‌گرفتن وجدان جمعی در معنای دورکیمی آن است (Durkheim, 1981). در این میان یکی از مفروضات اساسی دورکیم به چالش کشیده می‌شود؛ اینکه قانون و در اینجا مجازات‌های رسمی، ناگزیر و بی‌تردید وجدان جمعی را نمایندگی می‌کنند. این مطالعه با تأکید بر مباحث نظری فوکو در پرداختن به نقش گفتمان‌های مسلط در تعریف سوژه بهنجار/ نابهنجار پیش می‌رود. «اگر همچون دورکیم، صرفاً شکل‌های کلی اجتماعی

را مطالعه کنیم این خطر وجود دارد که فرایندهای فردی کردن را به منزله اصلِ ملامتِ تنبیهی طرح کنیم، حال آنکه بیشتر یکی از اثرهای تاکتیک‌های نوین قدرت و از آن میان، سازوکارهای نوین تنبیهی است.» (Foucault, 2020: 35). این همان نقطه‌ای است که تحلیل فوکو سویه‌ای عمیقاً اجتماعی می‌یابد. اگرچه برای دورکیم حقوق ترمیمی در جوامع مبتنی بر همبستگی ارگانیکِ مقارن با اهمیت فردیت‌ها، نه در پی کیفردهی که به دنبال «انتظام امور بر مدار عدالت» است (Aron, 2016: 369)، چنین تحلیلی از دید فوکو با این خطر مواجه است که عدالت ترمیمی را به تمامی در جهت آزادی‌های فردی ارزیابی کند. حال آنکه با فرایندهای یادشده در تحلیل فوکو، انبوهی از سازوکارهای قضایی و علمی در نهایت منجر به خلق «سوژه نابهنجار» می‌شوند که به وقت ارتکاب جرم، جامعه او را بیگانه و در تقابل با خود می‌بیند. یک فردیتِ مطلق که محصول تکنیک‌ها و گفت‌وگوهای علمی است و در معرض قضاوتی که برآیند در هم پیچیدن دانش و قدرت است؛ فردیتی که به میانجی دیگری‌سازی‌ها همواره در معرض حق‌زدایی است. مباحث نظری بوردیو در خصوص یکی از ویژگی‌های ماهوی دولت یعنی اثرگذاری بر بازنمایی‌ها، شکل‌دهی به ادراکات و فرم‌بخشی به شیوه‌های دیدن ما به گونه‌ای خودآگاه (DeLagasnierie, 2018: 53-54)؛ (Asadollahnejad, 2019: 17-18) و نیز دلگنری (۲۰۱۸) در توجه به «سیاست‌زدایی، تاریخ‌زدایی و اجتماع‌زدایی» از دادگاه‌ها و نیز خشونت مستتر در روندهای قانونی-عقلانی و از آن جمله رویه‌های قضایی و دادرسی، مطالعه را به تأمل بر مجازات‌های رسمی و نگرش نسبت به مجازات براساس پیامدهای آن هدایت می‌کند. این بازنگری اگرچه با مراجعه به نگرش عمومی پیش می‌رود، همزمان، تلاشی است برای «گسست از عقل سلیم»، فاصله گرفتن از انگاره‌ها و اندیشیدن بر بازنمایی‌ها.

در خصوص مکانیزم رابطه میان متغیر مستقل - میزان آگاهی از پیامدهای مجازات - و متغیر وابسته - نگرش نسبت به مجازات - متغیر «ادراک عدالت اجتماعی» به عنوان متغیر واسطه/ میانجی در نظر گرفته شده است. ابعاد عدالت اجتماعی براساس نظریهٔ «عدالت اجتماعی» جمیل صلیبا^۱ تعریف شده‌اند. او عدالت اجتماعی را دارای سه بُعد می‌داند: (۱) عدالت توزیعی، (۲) عدالت مراددهی و (۳) عدالت رویه‌ای (Khademian & Khanmohammadi, 2012: 112). عدالت توزیعی توزیع عادلانهٔ ثروت و منابع، فرصت‌های آموزشی و اجتماعی، پاداش‌ها، حقوق و مزایا بین افراد جامعه است. عدالت مراددهی رعایت انصاف در ارتباط‌ها و مراددهی اجتماعی است که مستلزم تعریف الگوهای ارتباطی مناسب میان اعضای جامعه است. عدالت رویه‌ای نیز وجود عدالت در رویه‌ها و فراگردهای اجتماعی است که مستلزم تعریف رویه‌ها و فراگردهای عادلانه است، به طوری که خط‌مشی‌ها و برنامه‌های معطوف به عدالت بدون استفاده از رویه‌های غیرعادلانه اجرا شوند و در واقع، به فرایندی اشاره دارد که در آن، تصمیم‌ها یا نتایج مورد تصویب واقع می‌شوند (Khademian & Khanmohammadi, 2012: 112-113).

^۱ Saliba, J.

شکل ۱. مدل نظری پژوهش

- براساس رویکردها، مباحث نظری یادشده و تحقیقات میدانی موجود، فرض اصلی حاکم بر این مطالعه این است که:
- بین آگاهی افراد از پیامدهای مجازات‌های رسمی و نگرش آنان نسبت به مجازات‌های رسمی، رابطه معنادار برقرار است و ادراک عدالت اجتماعی، متغیر میانجی (واسط) این رابطه معنادار است.
 - بین آگاهی افراد از پیامدهای مجازات‌های رسمی و نگرش آنان نسبت به مجازات‌های رسمی، رابطه معنادار برقرار است.
 - بین آگاهی افراد از پیامدهای مجازات‌های رسمی و ادراک عدالت اجتماعی آنان، رابطه معنادار برقرار است.
 - بین ادراک عدالت اجتماعی افراد و نگرش آنان نسبت به مجازات‌های رسمی، رابطه معنادار برقرار است.

۳. روش‌شناسی پژوهش

جامعه آماری این پژوهش، کاربران فضای مجازی دارای سن ۱۸ سال یا بالاتر هستند. اگرچه در زمان انتشار لینک پرسشنامه و نیز در آغاز ورود به فرایند پاسخگویی خواسته شده که تنها کاربران ساکن شهر تهران به مشارکت بپردازند، به دلیل محدودیت‌های پرسشنامه‌های آنلاین، احراز و تأیید رعایت این قید از سوی پاسخگویان، ممکن نیست. مراد از فضای مجازی، شبکه اجتماعی توئیتر، پیام‌رسان‌های تلگرام و واتس‌آپ است و پاسخگویان، کاربران این سه پلتفرم بوده‌اند. به دلیل وجود همگنی در میان پاسخگویان آزمون مقدماتی با توجه به واریانس متغیرهای وابسته (۰/۸۴۲)، میانجی (۱/۱۶۶)، مستقل (۰/۵۷۱) و نیز براساس جدول «حجم نمونه مقتضی برحسب دقت و میزان همگنی جمعیت» از کتاب دواس (De Vaus, 2015: 79) با نسبت

۶۰ به ۴۰ برای p و q، و خطای نمونه‌گیری ۶٪ در سطح اطمینان ۹۵٪، حجم نمونه این پژوهش ۲۷۰ نفر تعیین شد. نمونه‌گیری این پژوهش از انواع نمونه‌گیری غیراحتمالی و براساس نمونه‌های دسترس‌پذیر انجام شده است. داده‌های موردنیاز این پژوهش، به‌وسیله پرسشنامه محقق‌ساخته، با ۹۸ گویه در دو بخش گویه‌های سنجشگر متغیرهای زمینه‌ای و سپس گویه‌های مربوط به متغیرهای اصلی (مستقل، میانجی و وابسته)، گردآوری شده‌اند. واحد تحلیل و مشاهده در این پژوهش، فرد (کاربران فضای مجازی دارای سن ۱۸ سال یا بالاتر) است. اعتبار پرسشنامه این پژوهش نیز براساس اعتبار صوری و به کمک مشاوره و ارزیابی اساتید راهنما، مشاور و اساتید متخصص دیگری در حوزه روش، تأیید شده است. در خصوص پایایی پرسشنامه پژوهش نیز از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که یکی از مهمترین روش‌های محاسبه میزان پایایی است.

جدول ۲. محاسبه مقدار آلفا نیز برای تمامی ابعاد

متغیر	ابعاد	تعداد گویه	میزان پایایی (آلفای کرونباخ)
ادراک عدالت اجتماعی	ادراک عدالت توزیعی	۶	۰/۷۱
	ادراک عدالت مراوده‌ای	۳	۰/۷۰۲
	ادراک عدالت رویه‌ای	۱۳	۰/۹۵۲
نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی	بعد شناختی	۱۰	۰/۹۶۵
	بعد عاطفی	۱۰	۰/۸۵
	بعد آمادگی برای عمل	۸	۰/۸۸۱

۳-۱. تعریف نظری و عملیاتی مفاهیم و متغیرهای پژوهش

۳-۱-۱. مجازات

در اصطلاح حقوقی، مجازات ضمانت اجرای اجتماعی است که جرم ایجاد می‌کند. درجه اهمیت اختلال‌هایی که یک عمل اجتماعی در وجدان عمومی (جمعی) ایجاد می‌کند برحسب مجازات تعیین می‌شود. مجازاتی که مجرم می‌بیند پیش از هر چیز نوعی عقوبت یا سرشکستگی یا تحقیر است، یعنی به‌طور خلاصه تخفیف شخصیت و موجودیت او (Lévy-Bruhl & et al., 1992: 26). مجازات باید برای ارتکاب جرم باشد و ماهیت مجازات- یعنی وارد کردن عائدانه درد بر شخص توسط دولت- باید در معرض نوع ویژه‌ای از توجیه قرار گیرد از جمله اینکه جرایم باید نوع خاصی از رفتار به‌لحاظ اجتماعی زیان‌بخش باشند (Farmer, 2020: 2).

۳-۱-۲. مجازات‌های رسمی

در این مطالعه منظور از مجازات‌های رسمی، مجازات‌های پیش‌بینی‌شده در قانون مجازات اسلامی در ایران است. براساس ماده ۱۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، مجازات‌های اصلی در ایران بر چهار قسم است:

الف. حد: براساس ماده ۱۵ قانون مجازات اسلامی «حد مجازاتی است که موجب، نوع، میزان و کیفیت اجرای آن در شرع مقدس، تعیین شده است.» (Ghasempour, 2020: 4). حد بسته به جرم و شرایط احراز جرم، می‌تواند از مجازات پرداخت ازش البکاره و مهرالمثل تا شلاق، رجم (سنگسار)، قطع عضو، حبس ابد، تبعید و اعدام را دربر گیرد.

ب. قصاص: براساس ماده ۱۶ قانون مجازات اسلامی «قصاص مجازات اصلی جنایات عمدی بر نفس، اعضا و منافع است که به شرح مندرج در کتاب سوم قانون مجازات اسلامی اعمال می‌شود.» (Ghasempour, 2020: 4). براساس ماده ۴۱۹ قانون مجازات اسلامی «اجرای قصاص و مباشرت در آن، حسب مورد، حق ولی‌دم و مجنی‌علیه است که در صورت مرگ آنان،

این حق به ورثه ایشان منتقل می‌شود و باید پس از استیذان از مقام رهبری از طریق واحد اجرای احکام کیفری مربوط انجام گیرد.» (Ghasempour, 2020: 80).

پ. دیه: اعم از مقدر و غیرمقدر، مالی است که در شرع مقدس برای ایراد جنایات غیرعمدی بر نفس، اعضا، منافع و یا جنایت عمدی در مواردی که به هر جهتی قصاص ندارد به موجب قانون مقرر می‌شود (Ghasempour, 2020: 4).

ت. تعزیر: مجازاتی است که مشمول عنوان حد، قصاص یا دیه نیست و به موجب قانون در موارد ارتکاب محرمات شرعی یا نقض مقررات حکومتی تعیین و اعمال می‌گردد. نوع، مقدار، کیفیت اجراء و مقررات مربوط به تخفیف، تعلیق، سقوط و سایر احکام تعزیر به موجب قانون تعیین می‌شود. مجازات‌های تعزیری به هشت درجه تقسیم می‌شود و بسته به جرم و شرایط احراز آن می‌تواند از حبس تا جزای نقدی، مصادره اموال، انحلال شخص حقوقی، انفصال موقت یا دائم از خدمات دولتی و عمومی، محرومیت موقت یا دائم از حقوق اجتماعی، ممنوعیت موقت یا دائم از یک یا چند فعالیت شغلی یا اجتماعی برای اشخاص حقوقی، انتشار حکم قطعی در رسانه‌ها و شلاق را دربر گیرد. دادگاه در صدور حکم تعزیری، با رعایت مقررات قانونی، موارد زیر را مورد توجه قرار می‌دهد:

الف- انگیزه مرتکب و وضعیت ذهنی و روانی وی حین ارتکاب جرم؛

ب- شیوه ارتکاب جرم، گستره نقض وظیفه و نتایج زیان‌بار آن؛

پ- اقدامات مرتکب پس از ارتکاب جرم؛

ت- سوابق و وضعیت فردی، خانوادگی و اجتماعی مرتکب و تأثیر تعزیر بر وی (Ghasempour, 2020: 4-5).

۳-۱-۳. سایر مجازات‌ها براساس قانون مجازات اسلامی

- مجازات‌های تکمیلی و تبعی: مطابق با ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ (اصلاحی، ۱۳۹۹) - «دادگاه می‌تواند فردی را که به حد، قصاص یا مجازات تعزیری محکوم کرده است، با رعایت شرایط مقرر در این قانون، متناسب با جرم ارتكابی و خصوصیات وی به یک یا چند مجازات از مجازات‌های تکمیلی بندها و تبصره‌های این ماده محکوم نماید (Ghasempour, 2020: 7).

- مجازات‌های جایگزین حبس: براساس ماده ۶۴ قانون مجازات اسلامی «مجازات‌های جایگزین حبس عبارت از دوره مراقبت، خدمات عمومی رایگان، جزای نقدی، جزای نقدی روزانه و محرومیت از حقوق اجتماعی است که در صورت گذشت شاکي و وجود جهات تخفیف با ملاحظه نوع جرم و کیفیت ارتکاب آن، آثار ناشی از جرم، سن، مهارت، وضعیت، شخصیت و سابقه مجرم، وضعیت بزه‌دیده و سایر اوضاع و احوال، تعیین و اجراء می‌شود» (Ghasempour, 2020: 19).

- مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی اطفال و نوجوانان: براساس ماده ۸۸ قانون مجازات اسلامی درباره اطفال و نوجوانانی که مرتکب جرائم تعزیری می‌شوند و سن آن‌ها در زمان ارتکاب، ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی است حسب مورد، تصمیماتی اتخاذ می‌شود از جمله: تسلیم به سرپرست قانونی با أخذ تعهد به تأدیب، تربیت و مواظبت در حسن اخلاق طفل یا نوجوان، معرفی به مددکار اجتماعی یا روان‌شناس و دیگر متخصصان، الزام به گذراندن برخی دوره‌های آموزشی، اقدامات درمانی یا ترک اعتیاد تحت نظر پزشک در صورت لزوم، اعمال محدودیت‌هایی بر رفت و آمد به محل‌های معین و موارد دیگر (Ghasempour, 2020: 23).

مجازات‌هایی که با توجه به پیامدهایشان در مفهوم‌پردازی متغیر مستقل، مورد مطالعه این پژوهش هستند از میان حدود عبارتند از: شلاق، قطع عضو، حبس ابد، اعدام. در ادامه مجازات قصاص شامل قصاص نفس و قصاص عضو و سپس دیه به بررسی و سنجش گذاشته می‌شود. سرانجام، مجازات‌های مورد بررسی براساس پیامدهایشان، از میان تعزیرات عبارتند از: حبس و شلاق.

۳-۱-۴. پیامدهای مجازات

رابرت مرتن^۱ - از نظریه پردازان کارکردگرایی ساختاری - مفهومی دارد که آن را «پیامدهای غیرمنتظره»^۲ می خواند. کنش، هم دارای پیامدهای مطلوب است و هم دارای «پیامدهای ناخواسته»^۳. پیامدهای مطلوب را همگان می شناسند اما کشف پیامدهای ناخواسته مستلزم تحلیل جامعه شناختی است. پیتز برگر^۴ آن را «برملا کردن» یا نگاه به آثار واقعی آن سوی مقاصد اعلام شده می خواند. مرتن تصریح می کند پیامدهای غیرمنتظره و کارکردهای پنهان یکی نیستند. کارکرد پنهان یک نوع پیامد غیرمنتظره است که برای یک نظام معین کارکردی است. اما دو نوع پیامد غیرمنتظره هم وجود دارد که یکی برای نظامی معین کارکرد است و دیگری با نظام بی ارتباط است و نه اثر کارکردی دارد و نه اثر کژکارکردی: پیامدهای بدون کارکرد (Ritzer, 2017: 345-346). منظور از پیامدهای مجازات در این پژوهش پیامدهای اجتماعی غیرمنتظره و کژکارکرد مجازات است که به نتایج و وضعیت های ناخواسته ای اطلاق می گردد که فراتر از نقش های پیش بینی شده مجازات در قانون، در انتظار محکوم و جامعه هستند و در سه سطح فرد، خانواده و جامعه قابل بررسی اند.

۳-۱-۵. تعریف عملیاتی «آگاهی از پیامدهای مجازات های رسمی»

جدول ۳. تعریف عملیاتی «آگاهی از پیامدهای مجازات های رسمی»

مفهوم	بعد	شاخص	تعداد گویه	سطح سنجش
آگاهی از پیامدهای مجازات های رسمی	آگاهی وصل	تجربه بزه دیدگی	۹	فاصله ای
	به تجربه	تجربه بزه کاری	۹	
	نهاد مجازات	-	۴	
	شلاق	تحقیر منجر به رفتارهای انحرافی	۱	
	قطع عضو	از کار افتادگی و تحمیل بار روانی / اقتصادی	۱	
		بر بزه کار و خانواده او	۱	
		برچسب خوری و طرد اجتماعی بزه کار و اعضای خانواده	۱	
	حبس	بدآموزی زندان (تقویت رفتارهای بزه کارانه	۱	
	آگاهی عمومی از پیامدهای مجازات	در تعامل با سایر بزه کاران)	۱	
	اعدام	تحمیل سوگ و فشار روانی و خشم از جامعه	۱	
		بر خانواده محکوم	۱	
	اعدام در ملأ عام	ایجاد حس ترحم و همدلی نسبت به بزه کار	۱	
	قصاص نفس / قصاص عضو	فشار دوچندان بر بزه دیده به دلیل اتکای مجازات	۱	
	دیه	بر واکنش عاطفی او	۱	
		طبقاتی شدن مجازات به دلیل اتکا بر خسارت مالی	۱	

در این جدول با استفاده از پرسش های زیر، میزان شناخت / آشنایی پاسخگویان در خصوص هر یک از مجازات ها بررسی شده است. برای این منظور تجربه بزه دیدگی پاسخگویان در صورتی که مجازات جرم / بزه ای که بر آنان وارد آمده، یکی از مجازات های مورد بررسی باشد، به پرسش گذاشته شده است. (داشتن تجربه ای شخصی در مورد یک مسئله ای به خصوص، از جمله عواملی

^۱ Merton, R.K.

^۲ unanticipated consequences

^۳ unintended consequences

^۴ Berger, P.L.

است که منجر به افزایش شناخت/ آشنایی نسبت به آن مسئله می‌گردد. شما تجربهٔ رویارویی با مجازات‌های رسمی را در موقعیت‌هایی که در ادامه اشاره شده است، داشته‌اید؟ لطفاً در پاسخ به هر یک از پرسش‌ها، یکی از گزینه‌ها (بله یا خیر) را انتخاب کنید.)

جدول ۴. گویه‌های متغیر «آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی»

بله	خیر	مجازات
۱	۰	آیا تاکنون کسی به دلیل انجام دادن جرمی در قبال شما/ نزدیکانتان، به تحمل مجازات شلاق محکوم شده است؟
۱	۰	آیا تاکنون کسی به دلیل انجام دادن جرمی در قبال شما/ نزدیکانتان، به مجازات قطع عضو محکوم شده است؟
۱	۰	آیا تاکنون کسی به دلیل انجام دادن جرمی در قبال شما/ نزدیکانتان، به تحمل مجازات حبس محکوم شده است؟
۱	۰	آیا تاکنون کسی به دلیل انجام دادن جرمی در قبال شما/ نزدیکانتان، به مجازات اعدام محکوم شده است؟
۱	۰	آیا تاکنون کسی به دلیل انجام دادن جرمی در قبال شما/ نزدیکانتان، به مجازات اعدام در ملأعام محکوم شده است؟
۱	۰	آیا تاکنون کسی به دلیل انجام دادن جرمی در قبال شما/ نزدیکانتان، به مجازات قصاص «نفس» محکوم شده است؟
۱	۰	آیا تاکنون کسی به دلیل انجام دادن جرمی در قبال شما/ نزدیکانتان، به مجازات قصاص «عضو» محکوم شده است؟
۱	۰	آیا تاکنون کسی به دلیل انجام دادن جرمی در قبال شما/ نزدیکانتان، به مجازات «دیه» (پرداخت دیه) محکوم شده است؟
۱	۰	آیا تاکنون کسی به دلیل انجام دادن جرمی در قبال شما/ نزدیکانتان، به تحمل مجازات‌های اجتماعی (الزام به خدمات عمومی، الزام به یادگیری حرفه و شغل یا کار معین، الزام به تحصیل و...) محکوم شده است؟

در این جدول و با استفاده از پرسش‌های زیر، میزان شناخت/ آشنایی پاسخگویان در خصوص هر یک از مجازات‌ها بررسی شده است. برای این منظور تجربهٔ آشنایی پاسخگویان با مرتکبین جرائمی که مجازات آن‌ها یکی از مجازات‌های موردبررسی باشد (تجربهٔ بزهکاری)، به پرسش گذاشته شده است. (گفته شد که داشتن تجربهٔ شخصی در مورد یک مسئلهٔ به‌خصوص، از جمله عواملی است که منجر به افزایش شناخت/ آشنایی نسبت به آن مسئله می‌گردد. در ادامه، میزان آشنایی شما با مجازات‌ها، در شرایطی به پرسش گذاشته می‌شود که شما و یا کسی که از نزدیک او را می‌شناسید، تجربهٔ مجازات شدن به‌وسیلهٔ یکی از مجازات‌های رسمی را داشته باشید. لطفاً در پاسخ به هر یک از پرسش‌ها، یکی از گزینه‌ها (بله یا خیر) را انتخاب کنید.)

بله	خیر	مجازات
۱	۰	آیا کسی را از نزدیک می‌شناسید که به دلیل ارتکاب جرم علیه دیگران، به مجازات شلاق محکوم شده باشد؟
۱	۰	آیا کسی را از نزدیک می‌شناسید که به دلیل ارتکاب جرم علیه دیگران، به مجازات قطع عضو محکوم شده باشد؟
۱	۰	آیا کسی را از نزدیک می‌شناسید که به دلیل ارتکاب جرم علیه دیگران، به مجازات حبس محکوم شده باشد؟
۱	۰	آیا کسی را از نزدیک می‌شناسید که به دلیل ارتکاب جرم علیه دیگران، به مجازات اعدام محکوم شده باشد؟
۱	۰	آیا کسی را از نزدیک می‌شناسید که به دلیل ارتکاب جرم علیه دیگران، به مجازات اعدام در ملأعام محکوم شده باشد؟
۱	۰	آیا کسی را از نزدیک می‌شناسید که به دلیل ارتکاب جرم علیه دیگران، به مجازات قصاص نفس محکوم شده باشد؟
۱	۰	آیا کسی را از نزدیک می‌شناسید که به دلیل ارتکاب جرم علیه دیگران، به مجازات قصاص عضو محکوم شده باشد؟
۱	۰	آیا کسی را از نزدیک می‌شناسید که به دلیل ارتکاب جرم علیه دیگران، به پرداخت دیه محکوم شده باشد؟
۱	۰	آیا کسی را از نزدیک می‌شناسید که به دلیل ارتکاب جرم علیه دیگران، به مجازات‌های اجتماعی (الزام به خدمات عمومی، الزام به یادگیری حرفه و شغل یا کار معین، الزام به تحصیل و...) محکوم شده باشد؟

در این جدول گزاره‌هایی در خصوص آثار و پیامدهای مجازات مطرح شده و شناخت/ ادراک پاسخگویان نسبت به پیامدهای مجازات، براساس میزان موافقت/ مخالفتشان با هر گزاره، به سنجش گذاشته شده است.

جدول ۵. گویه‌های متغیر «آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی»

شماره	گویه‌های متغیر آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی	کاملاً موافقم	موافقم	بینابین	مخالقم	کاملاً مخالفم
۱	مجازات‌ها همواره میزان جرم و جنایت را کاهش داده‌اند.	۱	۲	۳	۴	۵
۲	سختی، رنج و عذاب ناشی از مجازات، تنها برای خود مجرمان است و بر خانواده و نزدیکان آن‌ها تأثیر چندانی ندارد.	۱	۲	۳	۴	۵
۳	از آنجا که مجازات‌ها قانونی هستند، همواره آثار خوبی بر جامعه دارند.	۱	۲	۳	۴	۵
۴	سختی، رنج، عذاب و پیامدهای یک مجازات معین، برای همه‌ی مجرمان با هر وضعیت خانوادگی-اجتماعی-اقتصادی، یکسان است.	۱	۲	۳	۴	۵

در ادامه، شرایط ارتکاب بعضی از جرائم و نتیجه قانونی جرمی که مجرم مرتکب می‌شود (مجازات) در ۸ گویه آمده است. از پاسخگویان پرسیده می‌شود که کدام گزینه، مهم‌ترین پیامد مجازات است. گزینه‌ها بدون در نظر گرفتن ترتیب مشخصی عبارتند از: یکی از کارکردهای مجازات، یکی از پیامدهای ناخواسته مجازات و دو کارکرد که با مجازات موردنظر آن پرسش/ گویه بی‌ارتباطاند. برای نمونه یکی از گویه‌ها به شرح زیر است:

- فردی به اندازه‌ای مشروب می‌خورد که از خود بی‌خود می‌شود و برای دیگران مزاحمت ایجاد می‌کند. او به ۸۰ ضربه شلاق محکوم می‌شود. به نظر شما مهم‌ترین پیامد این مجازات کدام است؟
- الف- ترس مجرم از ارتکاب جرم در آینده. (۳)
- ب- پشیمانی و اصلاح مجرم. (۲)
- پ- تحقیر مجرم که می‌تواند در آینده منجر به رفتارهای مجرمانه دیگری شود. (۴)
- ت- عبرت دیگران و کاهش میزان مصرف مشروبات الکلی در جامعه. (۱)

۳-۱-۶. نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی

نگرش نظامی بادوام است که شامل یک عنصر شناختی، یک عنصر احساسی و یک تمایل به عمل است (Karimi, 2005: 224). این تعریف مورد اجماع غالب روان‌شناسان اجتماعی است. عنصر شناختی دربرگیرنده اعتقادات و باورهای شخص درباره یک شیء یا اندیشه است. عنصر عاطفی یا احساسی آن است که به‌طور معمول، نوعی احساس عاطفی با باورهای ما پیوند دارد. تمایل به عمل نیز به آمادگی برای پاسخگویی، به‌شیوه‌ای خاص اشاره دارد (Karimi, 2005: 224-225). سه عنصر نگرش، به‌طور متقابل به یکدیگر مربوط هستند و هر یک از آن‌ها بر دیگری به‌طور جداگانه و بر کل نگرش، اثراتی دارد.

۳-۱-۷. تعریف عملیاتی «نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی»

در این پژوهش، تعریف عملیاتی متغیر نگرش به تفکیک هر بعد آن از این قرار بوده است:

- بعد شناختی: میزان اطلاعات، شناخت و آشنایی افراد درباره‌ی طیف مجازات‌های رسمی در نظام کیفری در جامعه ایران، در سطح سنجش فاصله‌ای.

- **بعد عاطفی یا احساسی:** ارزیابی مثبت یا منفی افراد در خصوص میزان تناسب مجازات‌ها با جرم و عدالت موجود در نظام مجازات‌های رسمی و اجرای آن، در سطح سنجش فاصله‌ای.

- **بعد آمادگی برای عمل:** آمادگی برای عمل یا واکنش احتمالی افراد، در موافقت یا مخالفت با اعمال مجازات‌های رسمی برای مجرمان.

جدول ۶ اطلاعات و آشنایی پاسخگویان در ارتباط با مجازات‌ها را مورد سؤال قرار داده است. (برخی افراد اطلاعات و آشنایی زیادی در مورد مجازات‌ها و قوانین (قوانین جزائی) جامعه‌شان دارند و برخی دیگر، کمتر در این زمینه مطلع‌اند. شما تا چه اندازه درباره مجازات‌ها (مجازات جرائم مختلف، شیوه اجرا و میزان اثربخشی آن‌ها در کنترل و پیشگیری از جرم در نظام قضایی جامعه ما) اطلاعات و آشنایی دارید؟)

جدول ۶. تعریف عملیاتی نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی

مفهوم	بعد	شاخص / معرف	تعداد گویه	سطح سنجش
نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی	شناختی	اطلاعات و آشنایی درباره مجازات‌ها	۱۰	فاصله‌ای
	عاطفی	ارزیابی (مثبت/ منفی) میزان متناسب و عادلانه بودن مجازات‌ها	۱۰	فاصله‌ای
	آمادگی برای عمل	واکنش عملی (محتمل) افراد در شرایط بزه‌دیدگی، نسبت به اعمال مجازات‌های رسمی علیه مجرمان	۴	فاصله‌ای
	عمل	واکنش عملی (محتمل) افراد در شرایط بزهکاری، نسبت به اعمال مجازات‌های رسمی علیه مجرمان	۴	

جدول ۷ بُعد ارزیابی (مثبت/ منفی) متغیر نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی را براساس متناسب با جرم و عادلانه بودن، از نگاه پاسخگویان، مورد سنجش قرار داده است.

جدول ۷. گویه‌های بعد شناختی نگرش نسبت به مجازات‌ها

مجازات	بسیار زیاد	زیاد	کم	بسیار کم	میانگین
شلاق	۵	۴	۳	۲	۱
قطع عضو	۵	۴	۳	۲	۱
حبس	۵	۴	۳	۲	۱
اعدام	۵	۴	۳	۲	۱
اعدام در ملأعام	۵	۴	۳	۲	۱
قصاص عضو	۵	۴	۳	۲	۱
قصاص نفس	۵	۴	۳	۲	۱
دیه	۵	۴	۳	۲	۱
تبعید (اقامت اجباری در محل معین)	۵	۴	۳	۲	۱
مجازات‌های اجتماعی (الزام به خدمات عمومی، الزام به یادگیری حرفه و شغل یا کار معین، الزام به تحصیل و...)	۵	۴	۳	۲	۱

(افراد در ارزیابی انواع مجازات‌های قانونی برای مجرمان، دیدگاه‌های متفاوتی دارند. در جدول ۸، شما برای هر مجازات در مقایسه با دیگر مجازات‌های مطرح شده، کدام گزینه را انتخاب می‌کنید؟)

جدول ۸. گویه‌های بعد عاطفی نگرش نسبت به مجازات‌ها

مجازات	خیلی متناسب و عادلانه	متناسب و عادلانه	متوسط	نامتناسب و ناعادلانه	خیلی نامتناسب و ناعادلانه
فردی به اندازه‌ای مشروب می‌خورد که از خود بی‌خود می‌شود و برای دیگران (سایر مردم، به جز شما و نزدیکانتان) مزاحمت ایجاد می‌کند. او طبق قانون، به ۸۰ ضربه شلاق محکوم می‌شود.	۱	۲	۳	۴	۵
فردی دست به سرقت از یک خانه می‌زند. در حین سرقت موجب وحشت و سکتۀ قلبی یک تن از اهالی خانه می‌شود (به مرگ منجر نمی‌شود). دادگاه او را محکوم به قطع دست می‌کند.	۱	۲	۳	۴	۵
فردی اقدام به خرید و فروش مواد مخدر می‌کند و پس از دستگیری، به ۱۵ سال حبس محکوم می‌شود.	۱	۲	۳	۴	۵
فردی به جرم تجاوز جنسی به یک کودک، به اعدام محکوم می‌شود.	۱	۲	۳	۴	۵
فردی به جرم سرقت مسلحانه محکوم به اعدام در ملاعام می‌شود.	۱	۲	۳	۴	۵
مردی به هر دلیلی روی صورت یک زن اسید می‌پاشد و محکوم به قصاص عضو می‌شود.	۱	۲	۳	۴	۵
یک جوان به دلیل ارتکاب قتل در یک نزاع خیابانی، محکوم به قصاص نفس (اعدام) می‌شود.	۱	۲	۳	۴	۵
فردی با سرعت غیرمجاز (بالای ۱۲۰ کیلومتر) در خیابان‌های شهر رانندگی می‌کند و پلیس او را با پرداخت ۵۰۰ هزار تومان جریمه می‌کند.	۱	۲	۳	۴	۵
فردی به جرم فعالیت تبلیغی علیه نظام، به یکی از استان‌های مرزی تبعید می‌شود.	۱	۲	۳	۴	۵
یک نوجوان ۱۵ ساله به جرم خرید مواد مخدر برای مصرف پدرش، به گذراندن دوره در دارالتأدیب و ادامه تحصیل ملزم می‌گردد.	۱	۲	۳	۴	۵

جدول ۹ رفتار و واکنش پاسخگویان در شرایط بزه‌دیدی/ بزهکاری را مورد پرسش قرار داده است. (افراد با توجه به ویژگی‌های شخصی و اجتماعی خود در هنگام رویارویی با شرایط مختلف و قرار گرفتن در وضعیت‌های متفاوت، رفتارها و واکنش‌های گوناگونی از خود بروز می‌دهند. اگر شما در شرایط زیر قرار بگیرید، رفتار و واکنش‌تان در خصوص مجازات قانونی تعیین شده، چیست؟)

جدول ۹. گویه‌های بعد آمادگی برای رفتار نگرش نسبت به مجازات‌ها

شرایط	مجازات مناسب است	مجازات باید سبک‌تر باشد	نظر بینابین	مجازات باید خفیف‌تر باشد	مجازات باید خیلی خفیف‌تر باشد
فردی به اندازه‌ای مشروب می‌خورد که از خود بی‌خود می‌شود و برای شما یا نزدیکانتان مزاحمت ایجاد می‌کند. او طبق قانون، به ۸۰ ضربه شلاق محکوم می‌شود.	۲	۱	۳	۴	۵
فردی دست به سرقت از خانه شما می‌زند. در حین سرقت موجب وحشت و سکتۀ قلبی پدرتان و اعزام او به بیمارستان می‌شود. دادگاه سارق را محکوم به قطع دست می‌کند.	۲	۱	۳	۴	۵
یکی از اعضای خانواده شما اقدام به خرید و فروش مواد مخدر می‌کند و پس از دستگیری، به ۱۵ سال حبس محکوم می‌شود.	۲	۱	۳	۴	۵
فردی به جرم تجاوز جنسی به فرزند خردسال یکی از نزدیکان شما، به اعدام محکوم می‌شود.	۲	۱	۳	۴	۵

۵	۴	۳	۱	۲	یکی از آشنایان شما به جرم سرقت مسلحانه، محکوم به اعدام در ملاءعام می‌شود.
۵	۴	۳	۱	۲	یکی از اعضای خانواده شما در خیابان موردحمله اسیدپاشی قرار می‌گیرد و مجرم، محکوم به قصاص عضو می‌شود.
۵	۴	۳	۱	۲	یک جوان که از نزدیکان شماست، به جرم قتل در جریان یک نزاع خیابانی، محکوم به قصاص نفس (اعدام) می‌شود.
۵	۴	۳	۱	۲	فرزند شما با سرعت غیرمجاز (بالای ۱۲۰ کیلومتر) در خیابان‌های شهر رانندگی می‌کند و برای دیگران، خطر جانی/ مالی ایجاد می‌کند. پلیس او را با پرداخت ۵۰۰ هزار تومان جریمه می‌کند.

۴. یافته‌های پژوهش

۴-۱. یافته‌های توصیفی

یافته‌های این پژوهش در دو بخش ارائه شده‌اند. در بخش توصیفی، پس از پردازش داده‌های به‌دست‌آمده، برخی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه مورد مطالعه، در قالب جدول‌های توزیع فراوانی متغیرهای مستقل و وابسته ترسیم شده است. در بخش استنباطی، به آزمون فرضیه‌ها پرداخته شده است. بررسی رابطه بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته به کمک تکنیک‌های آماری آزمون T با دو نمونه مستقل، تحلیل واریانس یک‌طرفه، همبستگی پیرسون و رگرسیون انجام شده است. در اولین مرحله از تجزیه و تحلیل، داده‌های متغیرهای جمعیت‌شناختی در جدول‌هایی ارائه و سپس گویه‌های طیف‌های مورد مطالعه، ابعاد و نیز شاخص‌های کل، برای هر یک از متغیرهای مستقل، میانجی و وابسته، در جدول‌های مجزا بررسی شده است.

۴-۱-۱. توصیف پاسخگویان براساس شاخص کل متغیر وابسته (نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی)

جدول ۱۰، توزیع فراوانی و درصدی پاسخگویان را براساس شاخص کل نگرش یا متغیر وابسته، توصیف می‌کند. این متغیر در مجموع، در سه بعد و با طراحی ۲۸ گویه موردسنجش قرار گرفته است. به تبع طیف‌های مورد استفاده در بررسی گویه‌ها و ابعاد این متغیر، شاخص کل نیز در سطح سنجش فاصله‌ای و در قالب طیف لیکرت، بررسی شده است. براساس داده‌های جدول، نگرش «بینابین» نسبت به مجازات‌های رسمی، با رأی ۴۳٪ و نگرش «مثبت و موافق» نسبت به مجازات‌ها با انتخاب ۳۴/۱٪ از افراد، گزینه‌های دارای بیشترین فراوانی و یا به تعبیری، نگرش غالب در میان پاسخگویان هستند. میانگین پاسخ‌ها در سنجش این شاخص، ۲/۷۵۱ است. از آنجا که کدگذاری براساس هماهنگی و هم‌سویی طیف‌های هر سه بعد این شاخص صورت گرفته است، میزان بالای شناخت می‌بایست با ارزیابی و آمادگی برای عمل در جهت گرایش به سمت مجازات‌های اصلاح‌گر و ترمیمی‌تر، همراه باشد تا منجر به دریافت بیشترین امتیاز گردد. از این‌رو، مقدار میانگین که کمی پایین‌تر از حد متوسط قرار دارد، نگرشی بینابین با تمایل به نگرش مثبت و موافق نسبت به مجازات‌های رسمی را نشان می‌دهد. همچنین با توجه به مقدار میانه (۳)، نیمی از پاسخگویان به جهت نوع نگرش، بالاتر و نیمی دیگر، پایین‌تر از این نقطه قرار دارند. نگرش «بینابین» همچنین پرتکرارترین نوع نگرش در میان افراد نمونه است.

جدول ۱۰. توزیع فراوانی و درصدی پاسخگویان براساس شاخص کل متغیر وابسته

شاخص کل (متغیر وابسته)	طیف	فراوانی	درصد	درصد تجمعی	میانگین	میانه	نما	واریانس
	خیلی مثبت و موافق	۱۳	۴/۸	۴/۸				
	مثبت و موافق	۹۲	۳۴/۱	۳۸/۹				
نگرش نسبت به مجازات‌ها	بینابین	۱۱۶	۴۳	۸۱/۹	۲/۷۵۱	۳	۳	۰/۶۷۸
	منفی و مخالف	۴۷	۱۷/۴	۹۹/۳				
	خیلی منفی و مخالف	۲	۰/۷	۱۰۰				

۴-۱-۲. توصیف پاسخگویان براساس شاخص کل متغیر میانجی (ادراک عدالت اجتماعی)

در این پژوهش، ادراک عدالت اجتماعی در سه بُعد عدالت توزیعی، عدالت مراوده‌ای و عدالت رویه‌ای، و با طراحی ۲۲ گویه موردسنجش قرار گرفته است. جدول ۱۱، توزیع فراوانی و درصدی پاسخگویان را براساس شاخص کل ادراک عدالت اجتماعی یا متغیر میانجی، توصیف می‌کند. به تبع طیف‌های مورداستفاده در پردازش گویه‌ها و ابعاد این متغیر، شاخص کل نیز در سطح سنجش فاصله‌ای و در قالب طیف لیکرت، بررسی شده است. براساس داده‌های جدول، گزینه «مخالقم» در برآیند ابعاد و یا همان شاخص کل ادراک عدالت اجتماعی، با رأی ۴۵/۶٪ و گزینه «کاملاً مخالفم» با انتخاب ۲۸/۹٪ از افراد، گزینه‌های دارای بیشترین فراوانی در میان پاسخگویان هستند. میانگین ادراک عدالت اجتماعی ۲/۰۴ و کمتر از میزان متوسط است. همچنین با توجه به مقدار میانه (۲)، نیمی از پاسخگویان به جهت میزان ادراک عدالت، بالاتر و نیمی دیگر، پایین‌تر از نقطه «مخالقم» قرار دارند. این گزینه همچنین پرتکرارترین انتخاب در ادراک این شاخص، از سوی افراد نمونه است.

جدول ۱۱. توزیع فراوانی و درصدی پاسخگویان براساس شاخص کل متغیر ادراک عدالت اجتماعی

شاخص کل (متغیر)	طیف	فراوانی	درصد	درصد تجمعی	میانگین	میانه	نما	واریانس
ادراک عدالت اجتماعی	کاملاً مخالفم	۷۸	۲۸/۹	۲۸/۹	۲/۰۴	۲	۲	۰/۷۸۳
	مخالقم	۱۲۳	۴۵/۶	۷۴/۴				
	بینابین	۵۱	۱۸/۹	۹۳/۳				
	موافقم	۱۶	۵/۹	۹۹/۳				
	کاملاً موافقم	۲	۰/۷	۱۰۰				

- توصیف پاسخگویان براساس شاخص کل متغیر مستقل (آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی)

در این پژوهش، آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی در دو بعد آگاهی وصل به تجربه و آگاهی عمومی، و با طراحی ۳۰ گویه موردسنجش قرار گرفته است. جدول ۱۲، توزیع فراوانی و درصدی پاسخگویان را براساس شاخص کل آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی، یا متغیر مستقل، توصیف می‌کند. به تبع طیف‌های مورداستفاده در پردازش گویه‌ها و ابعاد این متغیر، شاخص کل نیز در سطح سنجش فاصله‌ای و در قالب طیف ۴ نقطه‌ای بررسی شده است. براساس داده‌های جدول، گزینه «زیاد» در برآیند ابعاد و یا همان شاخص کل آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی، با در بر گرفتن ۴۷/۸٪ و گزینه «خیلی زیاد» با ۲۱/۵٪ از افراد نمونه، گزینه‌های دارای بیشترین فراوانی در میان پاسخگویان هستند. میانگین آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی ۳/۰۸۱ و بیشتر از میزان متوسط است. همچنین با توجه به مقدار میانه (۳)، نیمی از پاسخگویان به جهت میزان آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی، بالاتر و نیمی دیگر، پایین‌تر از نقطه «زیاد» قرار دارند. این نقطه همچنین پرتکرارترین امتیاز در خصوص این شاخص، در میان افراد نمونه است.

جدول ۱۲. توزیع فراوانی و درصدی پاسخگویان براساس شاخص کل متغیر مستقل

شاخص کل (متغیر)	طیف	فراوانی	درصد	درصد تجمعی	میانگین	میانه	نما	واریانس
آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی	کم	۱	۰/۴	۰/۴	۳/۰۸۱	۳	۳	۰/۵۲۹
	بینابین	۵۸	۲۱/۵	۲۱/۹				
	زیاد	۱۲۹	۴۷/۸	۶۹/۶				
	خیلی زیاد	۸۲	۳۰/۴	۱۰۰				

۴-۲. یافته‌های تحلیلی

۴-۲-۱. آزمون همبستگی متغیر میانجی (ادراک عدالت اجتماعی) و متغیر وابسته (نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی)

یافته‌های آزمون همبستگی نشان می‌دهند میان هر سه بعد و شاخص کل متغیر میانجی- ادراک عدالت اجتماعی- و ابعاد عاطفی و آمادگی برای عمل و نیز شاخص کل متغیر وابسته- نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی- رابطه معنادار و منفی در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ برقرار است. بعد شناختی نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی، تنها با بعد ادراک عدالت رویه‌ای متغیر میانجی و در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ دارای رابطه معنادار است.

جدول ۱۳. آزمون همبستگی متغیر میانجی (ادراک عدالت اجتماعی)

متغیر وابسته		ادراک عدالت توزیعی		ادراک عدالت مراوده‌ای		ادراک عدالت رویه‌ای		ادراک عدالت اجتماعی	
		r	Sig	r	Sig	r	Sig	r	Sig
بعد شناختی نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی	۰/۶۰۱	۰/۰۳۲	۰/۲۹۲	-۰/۰۶۴	۰/۰۰۳	-۰/۱۳۳*	۰/۰۹۹	-۰/۱۰۱	۰/۰۹۹
بعد عاطفی نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی	۰/۰۰۰	-۰/۲۸۷**	۰/۰۰۰	-۰/۵۳۳**	۰/۰۰۰	-۰/۵۹۳**	۰/۰۰۰	-۰/۵۹۳**	۰/۰۰۰
بعد آمادگی برای عمل نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی	۰/۰۰۰	-۰/۲۸۵**	۰/۰۰۰	-۰/۵۱۶**	۰/۰۰۰	-۰/۴۷۳**	۰/۰۰۰	-۰/۵۰۱**	۰/۰۰۰
نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی	۰/۰۰۰	-۰/۲۲۵**	۰/۰۰۰	-۰/۴۷۷**	۰/۰۰۰	-۰/۵۲۱**	۰/۰۰۰	-۰/۵۱۷**	۰/۰۰۰

۴-۲-۲. آزمون همبستگی متغیر مستقل (آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی) و متغیر میانجی (ادراک عدالت اجتماعی)

یافته‌های آزمون همبستگی نشان می‌دهند میان بعد آگاهی عمومی و نیز شاخص کل متغیر مستقل- آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی- و هر سه بعد و شاخص کل متغیر میانجی- ادراک عدالت اجتماعی- رابطه معنادار و منفی در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ برقرار است. بعد آگاهی وصل به تجربه نیز به جز بعد ادراک عدالت توزیعی، با سایر ابعاد و شاخص کل متغیر میانجی، در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵، دارای رابطه معنادار و منفی است.

جدول ۱۴. آزمون همبستگی متغیر مستقل (آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی) و متغیر میانجی (ادراک عدالت اجتماعی)

متغیر میانجی		آگاهی وصل به تجربه		آگاهی عمومی		آگاهی از پیامدهای مجازات	
		r	Sig	r	Sig	r	Sig
ادراک عدالت توزیعی	۰/۶۷۱	-۰/۰۲۶	۰/۰۰۰	-۰/۴۰۴**	۰/۰۰۰	-۰/۴۰۳**	۰/۰۰۰
ادراک عدالت مراوده‌ای	۰/۰۰۲	-۰/۱۸۹**	۰/۰۰۰	-۰/۶۲۴**	۰/۰۰۰	-۰/۶۲۵**	۰/۰۰۰
ادراک عدالت رویه‌ای	۰/۰۰۰	-۰/۲۲۵**	۰/۰۰۰	-۰/۶۷۷**	۰/۰۰۰	-۰/۶۸۱**	۰/۰۰۰
ادراک عدالت اجتماعی	۰/۰۰۱	-۰/۲۰۴**	۰/۰۰۰	-۰/۶۹۹**	۰/۰۰۰	-۰/۷۰۲**	۰/۰۰۰

۴-۲-۳. آزمون همبستگی متغیر مستقل (آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی) و متغیر وابسته (نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی)

براساس یافته‌های آزمون همبستگی، میان هر دو بعد و شاخص کل متغیر مستقل- آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی- با تمامی ابعاد و شاخص کل متغیر وابسته- نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی- رابطه معنادار و مثبت در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ درصد برقرار است.

جدول ۱۵. آزمون همبستگی متغیر مستقل (آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی)
و متغیر وابسته (نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی)

متغیر وابسته		آگاهی وصل به تجربه		آگاهی عمومی		آگاهی از پیامدهای مجازات	
		r	Sig	r	Sig	r	Sig
بعد شناختی نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی		۰/۲۷۹**	۰/۰۰۰	۰/۱۶۸**	۰/۰۰۶	۰/۱۷۷**	۰/۰۰۳
بعد عاطفی نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی		۰/۱۶۲**	۰/۰۰۸	۰/۶۹۹**	۰/۰۰۰	۰/۷**	۰/۰۰۰
بعد آمادگی برای عمل نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی		۰/۱۵۸**	۰/۰۰۱	۰/۶۱۱**	۰/۰۰۰	۰/۶۱۲**	۰/۰۰۰
نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی		۰/۲۸**	۰/۰۰۰	۰/۶۴۳**	۰/۰۰۰	۰/۶۴۹**	۰/۰۰۰

۴-۲-۴. مدل تحلیل مسیر بر اساس رگرسیون گام به گام (Stepwise)

در این بخش و در ادامه رگرسیون‌های چندگانه‌ای که پیش از این بررسی شد، ابعاد متغیرهای مستقل و میانجی با روش گام به گام (Step) وارد مدل رگرسیون می‌شوند؛ براساس این روش، ابعاد (متغیرها) به شرط معناداری ضرایب/ وزن‌هایشان، به ترتیب بیشترین تا کمترین وزن بتا (اثرگذاری) و یا میزان تبیین‌کنندگی، یکی پس از دیگری وارد مدل رگرسیونی می‌شوند تا مسیر اثرگذاری متغیرهای مستقل و میانجی به تمامی روشن گردد. در ادامه، شرح نتایج سه گام رسیدن به مدل رگرسیونی نهایی، آمده است. ضرایب یا بتاهای به دست آمده در گام سوم، میزان اثرگذاری مستقیم هر یک از متغیرها در مدل رگرسیونی هستند. مدل‌های رگرسیونی جدول ۱۵ نیز شرح اثرگذاری غیرمستقیم متغیرها هستند.

براساس مدل رگرسیون گام به گام، ابعاد متغیر مستقل به همراه یک بعد از متغیر میانجی - ادراک عدالت رویه‌ای - توانسته‌اند ۴۵٪ از تغییرات متغیر وابسته (نگرش) را پیش‌بینی کنند؛ ۴۵٪ از تغییرات متغیر وابسته، متأثر از ابعاد متغیر مستقل و یک بعد متغیر میانجی است. مقدار $F(۷۲/۶۷۷)$ در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ معنادار است و بر این اساس می‌توان گفت مدل رگرسیونی چندگانه تأثیر متغیرهای مستقل و میانجی بر متغیر وابسته، معنادار است و توانایی پیش‌بینی تغییرات متغیر وابسته در جامعه آماری را دارد. براساس مقادیر Beta، بیشترین تبیین‌کنندگی تغییرات متغیر نگرش، از آن بعد آگاهی عمومی، سپس بعد آگاهی وصل به تجربه و در مرتبه بعدی از آن بعد ادراک عدالت رویه‌ای متغیر میانجی است. از آنجا که بتاهای دو بعد ادراک عدالت توزیعی و ادراک عدالت مراوده‌ای در مدل رگرسیون نهایی بی‌معنا بوده‌اند، این دو بعد متغیر میانجی از تحلیل مسیر کنار گذاشته شده‌اند.

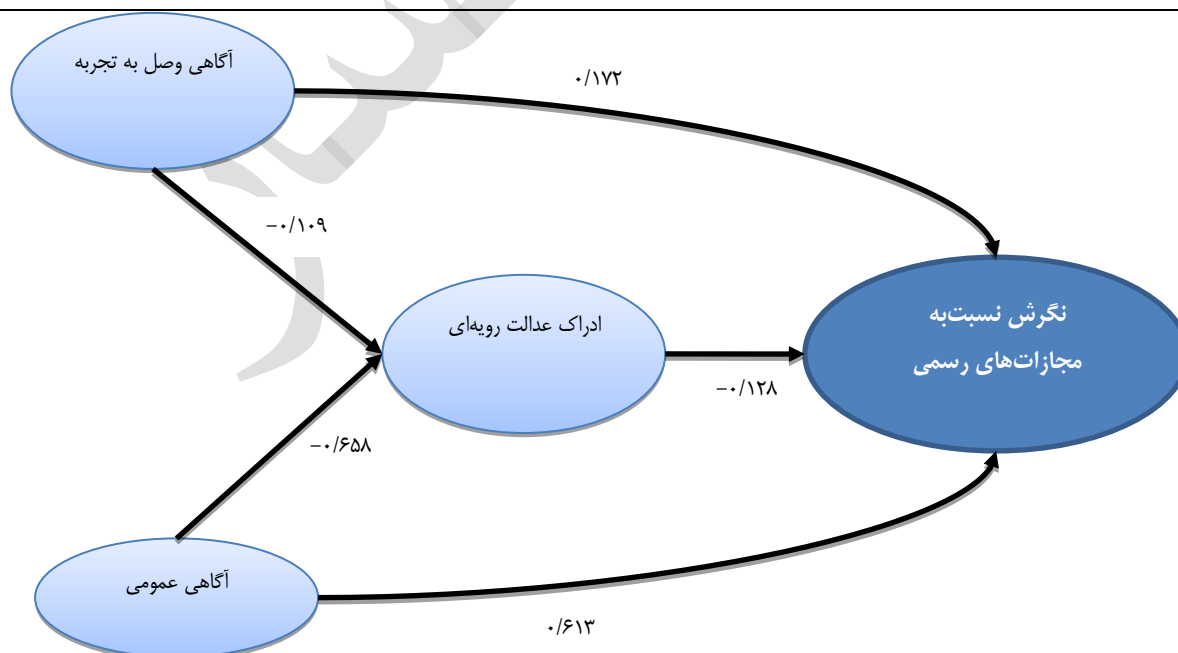
جدول ۱۶. رگرسیون گام به گام تأثیر متغیرهای مستقل و میانجی بر متغیر وابسته

گام اول: بعد آگاهی عمومی متغیر مستقل					
متغیر	ضرایب رگرسیونی	آزمون T		آزمون هم خطی	
	B	Beta	T	Sig	Tolerance
مقدار ثابت	۱۶/۵۳۲		۳/۶۱۵	۰/۰۰۰	
آگاهی عمومی	۱/۶۷۳	۰/۶۴۳	۱۳/۷۴۱	۰/۰۰۰	۱
خلاصه مدل	R	R مجذور	R مجذور تعدیل شده		
	۰/۶۴۳	۰/۴۱۳	۰/۴۱۱		
ANOVA	F	Sig	دوربین واتسون		
	۱۸۸/۸۲۳	۰/۰۰۰	-		
گام دوم: ابعاد آگاهی عمومی و آگاهی وصل به تجربه متغیر مستقل					
متغیر	ضرایب رگرسیونی	آزمون T		آزمون هم خطی	
	B	Beta	T	Sig	Tolerance
مقدار ثابت	۱۷/۱۱۸		۳/۸۲۹	۰/۰۰۰	
آگاهی عمومی	۱/۵۹۴	۰/۶۱۳	۱۳/۱۸۶	۰/۰۰۰	۰/۹۶۹
					۱/۰۳۲

آگاهی وصل به تجربه	۱/۴۸۲	۰/۱۷۲	۳/۶۹۲	۰/۰۰۰	۰/۹۶۹	۱/۰۳۲
خلاصه مدل	R	R مجذور	R مجذور تعدیل شده			
	۰/۶۶۵	۰/۴۴۲	۰/۴۳۸			
ANOVA	F	Sig	دوربین واتسون			
	۱۰۵/۶۷۸	۰/۰۰۰	-			
گام سوم: ابعاد آگاهی عمومی و آگاهی وصل به تجربه متغیر مستقل و بعد ادراک عدالت رویه‌ای متغیر میانجی						
متغیر	ضرایب	آزمون T	آزمون هم خطی	متغیر	ضرایب	آزمون T
	رگرسیون				رگرسیون	
	B	Beta	T	B	Beta	
مقدار ثابت	۳۰/۸۶۶		۳/۸۲۵	۰/۰۰۰		
آگاهی عمومی	۱/۳۷۵	۰/۵۲۹	۸/۵۵۱	۰/۰۰۰	۰/۵۴۱	۱/۸۵
آگاهی وصل به تجربه	۱/۳۶۲	۰/۱۵۸	۳/۳۷۷	۰/۰۰۱	۰/۹۴۸	۱/۰۵۵
ادراک عدالت رویه‌ای	-۰/۱۹۶	-۰/۱۲۸	-۲/۰۴۲	۰/۰۴۲	۰/۵۳	۱/۸۸۸
خلاصه مدل	R	R مجذور	R مجذور تعدیل شده			
	۰/۶۷۱	۰/۴۵	۰/۴۴۴			
ANOVA	F	Sig	دوربین واتسون			
	۷۲/۶۷۷	۰/۰۰۰	۲/۰۷۱			

جدول ۱۷. میزان تأثیر مستقیم، غیرمستقیم و کل متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته (نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی)

متغیرها	مستقیم	انواع تأثیر	کل
		غیر مستقیم	
آگاهی وصل به تجربه	۰/۱۷۲	۰/۰۱۳	۰/۱۸۵
آگاهی عمومی	۰/۶۱۳	۰/۰۸۴	۰/۶۹۷
ادراک عدالت توزیعی	-	-	-
ادراک عدالت مراوده‌ای	-	-	-
ادراک عدالت رویه‌ای	-۰/۱۲۸	-	-۰/۱۲۸

شکل ۲. نمودار تحلیل مسیر

۵. نتیجه گیری

یافته‌های استنباطی، معناداری برخی روابط و فرضیه‌ها را رد و برخی دیگر از جمله فرضیه کلی را تأیید کرده است. در جمع‌بندی یافته‌های استنباطی، به داده‌های حاصل از آزمون فرضیه‌ها اشاره می‌شود.

۵-۱. بررسی فرضیه‌های کلی پژوهش

در یافته‌های آزمون دومتغیره برای بررسی رابطه متغیر مستقل با متغیر وابسته:

- فرض ۱: میان هر دو بعد و شاخص کل آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی با تمامی ابعاد و نیز شاخص کل متغیر نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی، رابطه‌ی معنادار و مثبت برقرار است و این فرضیه تأیید می‌شود.

در یافته‌های آزمون دومتغیره برای بررسی رابطه‌ی متغیر مستقل با متغیر میانجی:

- فرض ۲: میان بعد آگاهی عمومی و نیز شاخص کل متغیر آگاهی از مجازات‌های رسمی و هر سه بعد و شاخص کل متغیر ادراک عدالت اجتماعی، رابطه‌ی معنادار و منفی برقرار است. بعد آگاهی وصل به تجربه نیز به جز بعد ادراک عدالت توزیعی، با سایر ابعاد و شاخص کل متغیر میانجی، دارای رابطه‌ی معنادار و منفی است و بدین ترتیب، این فرضیه تأیید می‌شود.

در یافته‌های آزمون دومتغیره برای بررسی رابطه‌ی متغیر میانجی با متغیر وابسته:

- فرض ۳: میان هر سه بعد و نیز شاخص کل متغیر ادراک عدالت اجتماعی و نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی، رابطه‌ی معنادار و منفی برقرار است و این فرضیه نیز تأیید می‌شود.

بر اساس نتایج رگرسیون چندگانه متغیر مستقل (آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی):

- ابعاد متغیر آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی، توانسته‌اند ۴۹٪ از تغییرات متغیر ادراک عدالت اجتماعی را پیش‌بینی کنند؛ به بیان دیگر، ۴۹٪ از تغییرات متغیر میانجی، متأثر از متغیر مستقل است.

- ابعاد متغیر آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی، بدون ورود متغیر میانجی، توانسته‌اند ۴۴٪ از تغییرات متغیر نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی را پیش‌بینی کنند؛ به بیان دیگر، ۴۴٪ از تغییرات متغیر وابسته، متأثر از متغیر مستقل است.

بر اساس نتایج رگرسیون چندگانه متغیر میانجی (ادراک عدالت اجتماعی):

- ابعاد متغیر ادراک عدالت اجتماعی، بدون ورود متغیر مستقل، توانسته‌اند ۳۱٪ از تغییرات متغیر وابسته (نگرش نسبت به مجازات‌های رسمی) را پیش‌بینی کنند؛ به بیان دیگر، ۳۱٪ از تغییرات متغیر وابسته، متأثر از متغیر میانجی بوده که از این میان، بعد ادراک عدالت توزیعی دارای تأثیر معنادار نبوده است.

۵-۲. بررسی فرضیه اصلی پژوهش

بر اساس مدل رگرسیون نهایی به روش گام به گام

هر دو بعد متغیر مستقل به همراه یک بعد از متغیر میانجی - ادراک عدالت رویه‌ای - توانسته‌اند، ۴۵٪ از تغییرات متغیر وابسته (نگرش) را پیش‌بینی کنند؛ به بیان دیگر، ۴۵٪ از تغییرات متغیر وابسته، متأثر از ابعاد متغیر مستقل و تنها یک بعد متغیر میانجی است. بیشترین میزان تبیین‌کنندگی تغییرات متغیر نگرش از آن بعد آگاهی عمومی، سپس بعد آگاهی وصل به تجربه و

در مرتبه بعدی از آن بعد ادراک عدالت رویه‌ای متغیر میانجی است. بدین ترتیب، اگرچه فرضیه اصلی پژوهش تأیید می‌شود: بین آگاهی افراد از پیامدهای مجازات‌های رسمی و نگرش آنان نسبت به مجازات‌های رسمی، رابطه معنادار برقرار است، اما اثرگذاری متغیر ادراک عدالت اجتماعی به عنوان متغیر میانجی (واسط) این رابطه بسیار ضعیف است.

یافته‌ها با فرضیه مارشال در رابطه با نگرش‌ها و دیدگاه‌های عمومی نسبت به مجازات همخوانی دارند و تأیید می‌کنند که اطلاعات بیشتر نسبت به مجازات و پیامدها و مسائل پیرامون آن، منجر به حمایت کمتر از مجازات خواهد شد. مارشال معتقد است باید با آگاهی‌بخشی نسبت به بی‌حاصل بودن مجازات اعدام، رویکرد غالب جامعه در زمینه کیفر را به رویکردی بازپرورانه (حبس‌های طولانی مدت و غیره) تغییر داد (Ghazanezhad & Mohmedee, 2016: 174). یافته‌ها همچنین با برخی نتایج پژوهش ارین کارل (Carll, 2016) همسو هستند. براساس پژوهش کارل، افرادی که مقوله‌های فرهنگی نژاد-محور و جنسیت‌محور آن‌ها دلالت بر ارتباط و مواجهه بیشتر با سیستم عدالت کیفری دارد، کمتر از کسانی که از فاصله اجتماعی نسبی با این نهاد برخوردار هستند از مجازات‌های شدید حمایت خواهند کرد. این مفهوم‌سازی نزدیک به یکی از ابعاد متغیر مستقل پژوهش حاضر- آگاهی وصل به تجربه- است. به باور کارل، افرادی که بیشتر در معرض مجازات کیفری قرار دارند ممکن است اطلاعات دقیق‌تری در مورد سیستم عدالت کیفری داشته باشند. از این‌رو، محققان و سیاست‌گذاران برای درک و پرداختن به ناکامی‌های دولت، باید توجه ویژه‌ای داشته باشند به نظرات کسانی که اجتماعات آن‌ها بیشتر تحت تأثیر سیاست‌ها قرار می‌گیرند. با این کار، شاید نابرابری‌های موجود در اعمال مجازات با چالش انتقادی بیشتری مواجه و به‌طور مؤثر رسیدگی شوند. نتایج پژوهش، برخی یافته‌های پژوهش جعفری و سراج‌زاده (۱۳۹۰) را نیز تأیید می‌کنند. بیشتر پاسخگویان پژوهش یادشده، مجازات‌های قانونی را شدید و نامتناسب دانسته و به مجازات‌های سبک‌تر با اشکال غیربدنی گرایش دارند. در پژوهش حاضر نیز ارزیابی پاسخگویان از میزان تناسب مجازات‌ها با جرم و عادلانه بودن آن‌ها، نزدیک به ارزیابی منفی بوده و به «نامتناسب و ناعادلانه» دانستن مجازات‌ها گرایش داشته است. یافته‌های مطالعه حاضر، با نتایج پژوهش نیکوکار و همکاران (۱۳۹۲) نیز همخوانی دارند. در پژوهش نیکوکار و همکاران (۱۳۹۲)، پرسش‌شوندگان به‌رغم مخالفت با اجرای مجازات اعدام در ملاعام، مناسب دانستن مجازات زندان برای جرم قتل عمد بدون سبق تصمیم و نیز دیدگاه منفی در خصوص اعدام مجرمان زیر ۲۰ سال، اعدام علنی قاتل روح‌الله داداشی را که کمتر از ۱۸ سال سن داشت و بدون سبق تصمیم مرتکب قتل شده بود، کاملاً تأیید کرده بودند. به باور نویسندگان این تفاوت میان دیدگاه کلی پرسش‌شوندگان و دیدگاه آنان در این پرونده به‌خصوص، ریشه در شخصیت رسانه‌ای مقتول و نحوه بازنمایی بزه‌کار به نام «اراذل و اوباش» داشته است. در پژوهش حاضر نیز یافته‌ها نشان می‌دهد که آگاهی پاسخگویان از پیامدهای مجازات می‌تواند به میانجی تغییر در ادراکشان از عدالت اجتماعی، آنان را به مجازات‌های با شدت کمتر یا به تعبیری، ترمیمی متمایل سازد. به بیان دیگر، افراد در غیاب این آگاهی، متأثر از سایر بازنمایی‌ها، گرایش بیشتری به مجازات‌های با شدت بیشتر دارند. یافته‌ها با برخی نتایج پژوهش قاضی‌نژاد و مهمدی (۱۳۹۵) نیز همسو هستند. در آن مطالعه، یافته‌های توصیفی از اطلاعات کم ۸۰٪ از پاسخگویان درباره‌ی شرایط و عواقب مجازات‌های رسمی، و باور بیش از ۸۰٪ آن‌ها به بازدارندگی بیشتر از حد متوسط اجرای مجازات‌های رسمی حکایت داشت که با توجه به سطح تحصیلات پایین شهروندان، میزان آگاهی پایین پاسخگویان از جرایم و مجازات‌های متناسب با آن‌ها، آشنایی کم با حقوق افراد جامعه و فضای فرهنگی-سنتی حاکم بر شهر مورد مطالعه، این نتایج برای محققان قابل‌پیش‌بینی بوده است. به تعبیر دیگر، آگاهی پایین از مجازات‌ها، نگرش مثبت شهروندان نسبت به آن‌ها را در پی داشته است. یافته‌ها همچنین نتایج پژوهش بیکر و همکاران (Baker, 2005) را تأیید می‌کنند: گرایش سفیدپوستان به اعدام، نسبت به سیاه‌پوستان بیشتر است؛ زیرا آن را حافظ نظم اجتماعی می‌دانند. در مقابل، سیاه‌پوستان معتقدند مجازات اعدام فقرا، اقلیت‌ها و بی‌گناهان را هدف قرار می‌دهد. به نظر

پژوهشگران تجارب اجتماعی سیاه‌پوستان نظیر تفکیک و تبعیض منجر به شکل‌گیری نگرش‌های متفاوت در خصوص اعدام می‌شود که این مفهوم‌سازی تداعی‌گر بُعد آگاهی وصل به تجربه در متغیر مستقل است.

جرج پی. فلچر^۱ در مقاله جایگاه بزه‌دیدگان در نظریه‌ی سزادهی (Fletcher, 1999; RayijianAsl, 2008) دو استدلال برای توضیح/ تبیین «بزه‌دیده» در چارچوب نظریه‌ی سزادهی ارائه می‌کند. هر دو استدلال بر اهمیت برخورد برابر در نظریه‌ی دادگری مبتنی‌اند. نخستین استدلال اعمالِ خشونت‌بار مجرمانه را پدیدآورنده‌ی شکلی از سلطه بر بزه‌دیده می‌داند. کارکرد کیفر، گونه‌ای مقابله به مثل است با هدف بازایجاد برابری میان بزه‌دیده و بزه‌کار؛ مجازات، بزه‌دیده را از جایگاه فرودست تحت‌سلطه به جایگاه فرادست مسلط ارتقا می‌دهد. فلچر از این توضیح، پُل می‌زند به استدلال دوم: تصمیم به عدم کیفر، نمایانگر دور شدن از «هنجار رفتار برابر» خواهد بود. به تعبیری، کیفر ندادن عمدی بزه‌کارانی که سزاوار کیفرند، بدل می‌شود به ابزاری برای ایجاد نامستقیم مسئولیت در برابر جرم (RayijianAsli, 2008: 303-320). بنیان تحلیلی که فلچر می‌کوشد بازخوانی مفهوم/ جایگاه بزه‌دیده در نظریه‌های سزادهی را براساس آن بنا کند، پاسخ به یک اعمال سلطه به میانجی فراهم‌سازی موقعیت اعمال سلطه‌ای دیگر (مقابله به مثل) است. چه می‌شود اگر به کمینه‌سازی فضاهای ممکن ساز سلطه بیاندیشیم؟ اگر چنین امکانی در نظریه‌های حقوق، با قانون، مجازات‌ها و رویه‌های داری در پیوند است، نظریه‌ی اجتماعی اما افق گشوده‌تری پیش رو دارد. حقوق و عدالت جنایی ناگزیر است که براساس آنچه که «هست» بیاندیشد؛ بر آنچه «نیست» نمی‌توان قانونی اعمال کرد. همبسته‌ی نظریه‌ی اجتماعی اما اندیشیدن به بدیل‌ها است؛ از اعتبارانداختن آنچه به یاری «عقل سلیم» و «طبیعی‌سازی»‌ها، بدیهی پنداشته می‌شود. مجازات چگونه می‌تواند اصلاح‌گر باشد، اگر در پی بازسازی موقعیت اعمال سلطه باشد؟ مجازات چگونه می‌تواند اصلاح‌گر باشد، اگر بر آن پابانی نباشد؟ مجازات چگونه می‌تواند اصلاح‌گر باشد اگر هستی‌ها را هدف بگیرد؟ مجازات چگونه می‌تواند اصلاح‌گر باشد اگر بستر و فضای ارتکاب بزه را نشانه نرود؟ و سرانجام مجازات چگونه می‌تواند اصلاح‌گر باشد اگر در برابر یک عضو از جامعه، عضو دیگر را واگذارد؟

مجازات قانونی همواره به نام جامعه و التیام وجدان جمعی، اعمال می‌گردد. جامعه‌ای که اگرچه در طول فرایند قضاوت و «احراز مسئولیت» به تمامی کنار گذاشته می‌شود، به وقت مجازات به ناگهان در مقام مدعی‌العموم تجلی می‌یابد و قدرت سرنوشت‌ساز خود را به رخ می‌کشد. مراجعه به نگرش عمومی در خصوص مجازات، به تعبیری پی‌گرفتن وجدان جمعی در معنای دورکیمی (Durkheim, 1981) آن است. در این میان یکی از مفروضات اساسی دورکیم به چالش کشیده می‌شود؛ اینکه قانون و در اینجا مجازات‌های رسمی، ناگزیر و بی‌تردید وجدان جمعی را نمایندگی می‌کنند. این مطالعه با تأکید بر مباحث نظری فوکو در پرداختن به نقش گفتمان‌های مسلط در تعریف سوژه بهنجار/ نابهنجار پیش رفت. اگرچه برای دورکیم حقوق ترمیمی در جوامع مبتنی بر همبستگی ارگانیک مقارن با اهمیت فردیت‌ها، نه در پی کیفردهی که به دنبال «انتظام امور بر مدار عدالت» (Aron, 1936: 369) است، چنین تحلیلی از دید فوکو با این خطر مواجه است که عدالت ترمیمی را به تمامی در جهت آزادی‌های فردی ارزیابی کند. حال آنکه با فرایندهای یادشده در تحلیل فوکو، انبوهی از سازوکارهای قضایی و علمی در نهایت منجر به خلق «سوژه نابهنجار» می‌شوند که به وقت ارتکاب جرم، جامعه او را بیگانه و در تقابل با خود می‌بیند. یک فردیت مطلق که به میانجی دیگری‌سازی‌ها همواره در معرض حق‌زدایی است. مباحث نظری بوردیو در خصوص یکی از ویژگی‌های ماهوی دولت یعنی اثرگذاری بر بازنمایی‌ها، شکل‌دهی به ادراکات و فرم‌بخشی به شیوه‌های دیدن ما به گونه‌ای خودآگاه (DeLagasnierie, 2018: 53-54؛ 2019: 17-18؛ Asadollahnejad, 2019) و نیز دلگنری (۲۰۱۸) در توجه به «سیاست‌زدایی، تاریخ‌زدایی و اجتماع‌زدایی» از دادگاه‌ها و نیز خشونت مستتر در روندهای قانونی-عقلانی و از آن جمله رویه‌های قضایی و دادرسی، مطالعه را به تأمل بر مجازات‌های رسمی و نگرش نسبت به مجازات براساس پیامدهای آن هدایت کرد. این بازنگری اگرچه با مراجعه به

^۱ Fletcher, G.P

نگرش عمومی پیش رفت، همزمان، تلاشی بود برای «گسست از عقل سلیم»، فاصله گرفتن از انگاره‌ها و اندیشیدن بر بازنمایی‌ها. یافته‌های پژوهش تأیید می‌کنند که میان آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی و نگرش نسبت به مجازات‌ها، رابطه‌ای معنادار برقرار است و این رابطه، به میانجی متغیر ادراک عدالت اجتماعی، تقویت می‌گردد. افزایش آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی می‌تواند منجر به ادراک بی‌عدالتی بیشتر، یا کاهش در میزان ادراک عدالت اجتماعی و در نتیجه، نگرشی منفی نسبت به مجازات‌ها شود. به یک معنا، آگاهی از پیامدهای مجازات‌ها و تمرکز بر آن، به منزله فاصله‌گیری از بازنمایی‌های رایج در خصوص مجازات‌ها و اثربخشی آن‌ها پی گرفته شد و یافته‌های نهایی را رقم زد: به نظر می‌رسد نگرش عمومی نسبت به مجازات‌ها، بسته به زمینه‌ها و بستر وقوع جرم/ بزه، ارزیابی از فرایند دادرسی و نیز پیامدهای مجازات که همه و همه ادراک عدالت اجتماعی را رقم می‌زنند، متفاوت خواهد بود؛ چنانکه مرور یافته‌ها و مقایسه آن‌ها با نتایج پژوهش‌های دیگر نیز نشان داد، عدم توجه به پیامدهای مجازات و نیز مواجهه با مجرم/ بزهکار به مثابه دیگری جامعه، گرایش عمومی به مجازات‌های شدید را در پی داشته است. اگر هدف از مجازات، حمایت از جامعه در برابر اقدامات ضد اجتماعی است، می‌بایست هم اقدامات احتیاطی اجتماعی به عمل آید و هم احتیاط‌های پیشگیری‌کننده از بیماری‌های مولد جرم. به تاسی از مکتب دفاع اجتماعی، بزهکار نه دیگری جامعه که موجودی است فروافتاده از مرتبه اجتماعی خویش و می‌بایست به مقام پیشین خود بازگردانده شود. چنین رویکردی می‌تواند نخستین گام جهت بازنگری در خصوص پدیدار مجازات و اندیشیدن به سازوکارهای بدیل باشد.

۶. پیشنهادات

- پژوهش حاضر، از سر پاره‌ای الزامات، مبتنی بر رویکرد کمی و روش پیمایش پیش رفته است. تجربه‌ی چنین مطالعه‌ای روشن ساخت، رویکرد تلفیقی و به کارگیری روش‌های کیفی در کنار پیمایش، می‌تواند به اغنای مفهومی و عملیاتی پژوهش بینجامد. این کاستی، به‌ویژه در تدقیق و عملیاتی‌سازی بُعد «آگاهی وصل به تجربه» از متغیر مستقل -آگاهی از پیامدهای مجازات- بیشتر به چشم آمد. در این مورد، مصاحبه با افراد دارای تجربه‌ی بزهکاری/ بزه‌دیدگی و خانواده‌های آنان، می‌تواند بسیار روشنگر باشد.
- تکرار چنین پژوهشی با جامعه‌ی آماری متفاوت و به‌طور مشخص، جامعه‌ی آماری متخصص به جهت برخورداری از دانش حقوقی نیز پیشنهاد می‌شود. تجربه‌ی زیسته و مواجهه‌ی متفاوت حقوق دانان/ دست‌اندرکاران این حوزه با سیستم عدالت کیفری و نظام جزایی، می‌تواند بررسی متفاوت مقوله‌ی مجازات، و دستیابی به فهمی همه‌جانبه در این باره را ممکن سازد.

۷. تعارض منافع

این مقاله مستخرج از پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد با عنوان «بررسی رابطه‌ی میزان آگاهی از پیامدهای مجازات‌های رسمی با نگرش به مجازات‌های رسمی»، دانشگاه الزهراء، مهر ۱۴۰۱، با هدایت استاد راهنما: دکتر مریم قاضی‌نژاد و استاد مشاور: دکتر مهرداد رایجیان اصلی است.

۸. سپاسگزاری

از مجموعه پروبلوماتیکا و نویسندگان آن، برای روشنگری‌ها و پابندی‌شان به نشر بی‌دریغ دانش سپاسگزارم.

- Ancel, M. (1991). *Social Defense*. (Translated by M. Ashouri & A.-H. NajafiAbrandabadi). Tehran: University of Tehran Press. (In Persian).
- Ardebili, M.A. (2013). *General Criminal Law*. Vol. 1. Tehran: Mizan Publishing. (In Persian).
- Aron, Reymond. (2017). *Main Currents in Sociological Thought*. (Translated by B. Parham). Tehran: Elmi va Farhangi Publishing. (In Persian).
- Ashouri, M., Ansari, J. (2018). The Causes of the Penal Population Increase as a Result of the Pre - trial Detention. *The Judiciary Law Journal*, 82(102), 11-33. https://www.jlj.ir/article_32731.html?lang=en. (In Persian).
- Baghi, E., & Moussavi, M.T. (2017). The Consequences of Imprisonment on Prisoners' Families. *Social Studies and Research in Iran*, 6(3), 517-550. <https://www.sid.ir/paper/242850/en>. (In Persian).
- Baker, D.N., Lambert, E. & Jenkins, M. (2005). Racial differences in death penalty support and opposition: A Preliminary Study of White and Black College Students. *Journal of Black Studies*, 35(4): 201-224. DOI:10.1177/0021934704263126.
- Barabas, J., Best, J., Chong, D., & Cook, T. (2004). How Deliberation Affects Policy Opinions. *The American Political Science Review*, 98(4): 687-701. DOI:10.1017/S0003055404041425.
- Bashiriyeh, H. (2000). *A History of Political Thought in the Twentieth Century*. Tehran: Ney Publishing. (In Persian).
- Bkaria, S. (1995). *On Crimes and Punishments*. (Translated by M.A. Ardebili). Tehran: Shahid Beheshti University Press. (In Persian).
- Boulouc, B. (1993). *Penology*. (Translated by A.-H. NajafiAbrandabadi). Tehran: Majd Scientific and Cultural Association. (In Persian).
- Bradford, B. & Myhill, A. (2015). Triggers of change to public confidence in the police and criminal justice system: Findings from the Crime Survey for England and Wales penal experiment. *Criminology & Criminal Justice*, 15(1): 23-43. DOI:10.1177/1748895814521825.
- Carl, E. (2016). Disparate vantage points: Race, gender, county context, and attitudes about harsh punishments in the US. *Social Science Research*, Vol 64, 137-153. DOI: 10.1016/j.ssresearch.2016.10.008.
- Chauhan, P. (2020). Making the 'Invisible' visible: Custodial violence and the civil liberties-democratic rights movement in India. *International Journal of Law, Crime and Justice*. Vol. 62. <https://doi.org/10.1016/j.ijlcrj.2019.100375>.
- De Vaus, D. A. (2015). *Survey in social research*. (Translated by H. Nayeibi). Ney Publishing. (In Persian).
- DeLagasnerie, G. (2018). *Judge & Punishment (The Penal State on Trial)*. Translated by Lara Vergnaud, Stanford University Press.
- Delagasnerie, G. (2019). *The Two-Layer Reality of Violence*. (Translated by M. AsadollahNejad). Problematicaa.com. (In Persian).
- Durkheim, D.É. (1981). *The Division of Labor in Society*. (Translated by H. Habibi). Qalam Publishing. (In Persian).
- Durkheim, D.É. (2019). *The Rules of Sociological Method*. (Translated by H. Nayeibi). Tehran: Agah Publishing. (In Persian).
- Ellsworth, P.C., & Ross, L. (1982). Public Opinion and Capital Punishment: A Close Examination of the Views of Abolitionists and Retentionists. *Crime & Delinquency*, 29(1), 116-169. DOI: 10.1177/001112878302900105.

- EsfandiariBahrasman, M.S., & JavanJafariBojnordi, A. (2020). A Sociological Study of the Evolution of the Death Penalty in Iran and America. *Comparative Law Review*, 11(1), 1-20. <https://www.magiran.com/p2147045>. (In Persian).
- Farmer, L. (2020). Crime and Punishment, *Criminal Law and Philosophy*, 14(2), 289-298. DOI: [10.1007/s11572-019-09523-7](https://doi.org/10.1007/s11572-019-09523-7).
- Fenwick, M. (2013). 'Penal Populism' and penological change in contemporary Japan. *International Business law*, 17(2), 215-231. DOI: [10.1177/1362480613476785](https://doi.org/10.1177/1362480613476785).
- Fletcher, G.P. (1999). The Place of Victims in the Theory of Retribution. 3 *BUFF. CRIM. L. REV*, Vol. 51. https://scholarship.law.columbia.edu/faculty_scholarship/1060.
- Foucault, M. (2020). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. (Translated by N. Sarkhosh & A. Jahandideh). Tehran: Ney Publishing. (In Persian).
- Ghasempour, A. (2020). *Islamic Penal Code of 2013 with the 2020 Amendments*. Tehran: Faculty of Law and Political Science, University of Tehran. (In Persian).
- Ghazinejad, M., & Zabihi, M. (2015). Generation and Perceived Seriousness of Crime. *Iranian Journal of Social Problems*, 6(1), 123-150. DOI: [10.22059/ijsp.2015.56922](https://doi.org/10.22059/ijsp.2015.56922). (In Persian).
- Gholami, H. (2006). *Restorative Justice*. Tehran: SAMT Publications. (In Persian).
- Ghazanezhad, M., & Mohmedee, A. (2016). The relationship between awareness and assessment of formal punishments and attitude toward Crime (Khomeini Shahr, Isfahan). *Iranian Journal of Social Problems*, 7(2), 161-190. DOI: [10.22059/ijsp.2016.63795](https://doi.org/10.22059/ijsp.2016.63795). (In Persian).
- Henham, R. (2009). Exploring the relationship between sentencing and the legitimacy of trial justice. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 37(3), 65-82. <https://doi.org/10.1016/j.ijlcrj.2009.03.002>.
- IRNA.ir
- Javan-Ja'fariBojnordi, A., & Sadati, S.M.J. (2013). Functionalism in Understanding Punishment. *Ta'ali-e Hoqq (Legal Excellence Quarterly)*, Vol. 4, 103-124. <https://www.magiran.com/paper/1232509>. (In Persian).
- Karimi, Y. (2005). *Social Psychology*. Tehran: Arsbaran Publications. (In Persian).
- Katoozian, N. (2000). *Collected Essays: A Step Toward Justice*. Tehran: University of Tehran Press. (In Persian).
- Khademian, T., & Khanmohammadi, A. (2012). Examination of the effect of social justice on young people's social happiness in Tehran. *The Journal of Sociology Studies*, Vol. 14, 110-125. <https://search.isc.ac/dl/search/defaultta.aspx?DTC=8&DC=729683>. (In Persian).
- Khazaei, J., & Khazaei, S. (2019). Evolution in the Rituals of execution in the transition from the Qajar era to constitution and Pahlavi: from Terrible death to Zero Point torture. *Journal of Historical Researches of Iran and Islam*, 12(23), 83-104. DOI: [10.22111/jhr.2019.4507](https://doi.org/10.22111/jhr.2019.4507). (In Persian).
- Lévy-Bruhl, H., Cuvillier, A. Gurvitch, G. & Levasseur, G. (1992). *Law and Sociology*. (Translated by M. Rahimi). Tehran: Soroush Publications. (In Persian).
- Lloyd, A., & Whitehead, P. (2018). Kicked to the Curb: The triangular trade of neoliberal polity, social insecurity, and penal expulsion. *International Journal of Law, Crime and Justice*, Vol. 55, 60-69. <https://doi.org/10.1016/j.ijlcrj.2018.09.005>.
- Marsh, Ian. (2005). The Sociology of Punishment. (Translated by M.-A. Karimi). *Police Science Research Quarterly*, 7(1), 189-209. <https://www.ensani.ir/fa/article/author/95506>. (In Persian).
- Moghadasli, M.B., & Farajiha, M. (2014). Characteristics of Penal Populist Policies: A Comparative Study, *Comparative Law Review*, 4(2), 137-155. DOI: [10.22059/jcl.2014.36317](https://doi.org/10.22059/jcl.2014.36317). (In Persian).
- NajafiAbrandabadi, A.H., & Goldouzian, H. (2018). Postmodern criminology and its approach to crime and crime causation. *Journal of Criminal Law Research*, 6(23), 9-46. DOI: <https://doi.org/10.22054/jclr.2018.22508.1429>. (In Persian).
- Nash, K. (2020). *Contemporary Political Sociology: Globalization, Politics, and Power*. (Translated by M.-T. Delforouz). Tehran: Kavir Publishing. (In Persian).

- Nikokar, H.R., & Amrollahibiyoki, M. (2013). Penal Populism and Penological Developments in Contemporary Japan. Hormozgan: Hormozgan Province Law Enforcement Command – Applied Research Office. http://hormozgan.jrl.police.ir/article_13967.html. (In Persian).
- Nikookar, H., AmrollahiBiuki, M., & Barzgar, M. (2013). Public Execution: the Role of Media and Fear of Crime (Case Study: Death Penalty for Ruhollah Dadashi. *Journal of Crime Prevention Studies*, 8(26), 169-196. <https://search.isc.ac/dl/search/defaultta.aspx?DTC=8&DC=640982>. (In Persian).
- Peeters, R. (2015). The price of prevention: The preventative turn in crime policy and its consequences for the role of the state. *Punishment & Society*, 17(2), 163-183. [DOI:10.1177/1462474514560392](https://doi.org/10.1177/1462474514560392).
- Phillips, S., & Lapuck, J. (2015). Social geometry and the success of moral ideas: The case of capital punishment. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 43(3), 366-381. <https://doi.org/10.1016/j.ijlcrj.2015.05.005>.
- RayijianAsl, M. (2008). The Position of Victims in Retributive Theory. *The Judiciary Law Journal*, 72(62-63), 303-320. [DOI: 10.22106/jlj.2008.11297](https://doi.org/10.22106/jlj.2008.11297). (In Persian).
- Raymond, A. (2017). Main currents in sociological thought. Translate by Parham, B., Tehran: Elmi-Farhangi. (In Persian).
- Rubington, E., & Weinberg, M.S. (2019). *The Study of Social Problems: Seven Perspectives*. (Translated by R. Sediq-Sarvestani). Tehran: University of Tehran Press. (In Persian).
- Saroukhani, B. (2009). *Research Methods in the Social Sciences: Principles and Foundations*, Vol. 1. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies Press. (In Persian).
- Seidman, S. (2017). *Contested Knowledge: Social Theory Today*. (Translated by H. Jalili). Tehran: Ney Publishing. (In Persian).
- Serajzadeh, S.H. (2008). Social Determinants of the Seriousness of Crime: An Examination of a Muslim Sample. *The jurnal of Social Compass*, 55(4), 541-560. <https://doi.org/10.1177/0037768608097238>.
- Serajzadeh, S.H., & Jafari, A. (2012). Crime and Punishment: Comparing Verdicts Suggested by a Sample of University Students for Certain Crimes with the Iranian Penal Code. *Iranian- Journal of Social Problems*, 2(56), 1-22. https://ijsp.ut.ac.ir/article_24164_0.html. (In Persian).
- Stones, R.. (2000). *Key Sociological Thinkers*. (Translated by M. Mirdamadi). Tehran: Markaz Publishing. (In Persian).
- White, R.D., & Haines, F. (2007). *Crime and Criminology*. (Translated by A. Salimi). Qom: Institute of Hawzah and University Research. (In Persian).